

A wilsonizmus kezdetei és politikai és ideológiai háttere

Tiber Septim

Tartalom

1. Bevezetés.....	3
2. Az amerikai gondolkodás története.....	4
2.1. Az amerikai idealizmus alapjai.....	4
2.2. Az amerikai idealizmus Wilsonig.....	5
3. Woodrow Wilson életútjának fontos állomásai	11
3.1. Wilson korai éve	11
3.2. Tudományos pályafutása és útja az elnöki székig	11
3.3. Elnökké választása.....	13
4. A wilsonizmus a külpolitikában.....	15
4.1. Külpolitikai filozófiája	15
4.2. Belépés az első világháborúba.....	17
4.3. A wilsonizmus fő képviselője – a Népszövetség.....	20
4.4. Külpolitikájának értékelése	25
4.5. A wilsonizmus külpolitikai kudarcai	25
5. A wilsonizmus hatása a belpolitikára:.....	31
6. Összegzés	37
Függelék	38
Felhasznált Irodalom	41

1. Bevezetés

Dolgozatom témájaként egy eszmetörténeti kérdést választottam. A 20. század egyik meghatározó ideológiai irányzatát a wilsonizmust választottam feldolgozásra. Ez az ideológiai irányzat Woodrow Wilson amerikai elnökről kapta a nevét, hiszen ő volt ennek a szülőatyja. Természetesen ez egy összetett eszmerendszer volt, amely az amerikai idealizmusban, gondolkodásban és politikai filozófiában gyökeredzett. Wilson a 20. század első évtizedeiben ennek köszönhetően elnökké választását, majd pedig történelmi tettet végrehajtva először vette rá népét egy nemzetközi konfliktusba való beavatkozásra. Dolgozatomban azt vizsgálom, hogy ez hogyan sikerült. Körbejárom, hogy Wilson világnézete miben gyökeredzett, kik voltak rá legnagyobb hatással, illetve milyen célok vezérelték akkor, amikor ezt megalkotta.

A dolgozat második felében pedig bemutatom, hogy ez hogyan működött a gyakorlatban. Milyen érdemei voltak, és milyen sikereket ért el, de azt is megvizsgálom, hogy milyen problémái és hiányosságai voltak a wilsonizmusnak, és ezek a problémák honnan eredtek, és milyen következményeket vontak maguk után. Azt is megvizsgálom, hogy a későbbiekre milyen hatással volt a wilsonizmus, illetve, hogy ezt kortársai hogyan fogadták mind az Egyesült Államokban mind Európában.

2. Az amerikai gondolkodás története

2.1. Az amerikai idealizmus alapjai

Az Amerikai Egyesült Államok kultúrája mindig is érdekesnek és érthetetlennek tűnt az európai ember számára. Az Egyesült Államok fiatal nemzet lévén már ebből a szempontból is hátrányban van az öreg kontinenssel. De gyökerei visszanyúlnak Európába. A korabeli USA lakosságát nagyrészt Nagy-Britannia szigeteinek területéről kivándorolt szegény lakosok tették ki, akiknek nagy része a protestáns vallás radikálisabb ágához a puritán valláshoz tartozott. Ezek az emberek egy jobb élet reményében vándoroltak ki, és egyfajta „ígéret földjének” tartották az Atlanti-óceán másik partján fekvő kontinensre. Ez a meggyőződés hamar meggyökeredzett az amerikai emberek emlékezetében. Lassan pedig társult hozzá egyfajta világ-megváltó szerep is. Nem úgy, hogy ők a világot irányítani akarják, hanem úgy, hogy az ő országuk lesz az a hely, amely az emberiség új „Sionja” lesz. Később ebből alakult ki az az elv, hogy az amerikai példát követve érhető el minden nép számára a legjobb élet. Gondolkodásukban a háborút és erőszakot is mélyen megvetették. Ez egyrészt köszönhető annak, hogy többségük nyomortól menekült az amerikai kontinensre. Ennek a nyomornak az okát pedig nem másban látták, mint az állandó háborúzásban, amelyet az európai dinasztiák folytattak egymással. A háborúhoz ugyanis pénz, és ellátmány kellett, ennek hatására pedig adók és élelmiszer, amelyet sok ember megsínylett. Éppen ezért a dinasztikus rendszert is elvetették. Ehhez még hozzájárult a kontinens földrajzi nagysága és természeti viszonyai. Egy központi kormányzat ugyanis nem tudta úgy összetartani ezt a területet. Ezért az amerikai telepesek által alapított államok nagyobb függetlenséggel bírhattak.

A 18. század végére pedig az értelmiségük és politikai vezetésük is létrejött. Ők, akiket Alapító Atyákként szoktak emlegetni, foglalták össze mindezeket a gondolatokat. Ehhez hozzájárult a korabeli új francia értelmiség, amely a felvilágosodás eszméjét hirdette. Az Alapító Atyák ezeket a nézeteket vegyítették, az átlag amerikai gondolkodással. Miután függetlenségüket kivívták nekik kellett ezt a népet vezetniük. Ehhez pedig a felvilágosodás politikai eszméiből merítettek, és hozták létre a demokráciára épülő államukat. Ez csak még nagyobb lökés volt afelé, hogy az amerikai ember még különlegesebbnek érezze magát. A demokráciával együtt ugyanis átvették nemcsak azokat az utópiákat, amelyek már évezredekkel ezelőtt a görög filozófusok kezdtek el hirdetni, és amit a felvilágosodás átvett. Nevezetesen azt, hogy a demokratikus országok békések, hisz rendszerük a párbeszédre és a vitára alapszik, így jóval békésebb természetűek, mint egy erős egyszemélyi hatalommal rendelkező ország, amely az erő és agresszió politikájára épít. Ezeknek az elveknek köszönhetően alakult ki az amerikai politikai felfogás fő vonala, amely a béke és a jólét megalapozását célozza, ugyanis a nyomo-

rúság oka nem más mint az elnyomás, a háborúk. Ez az a vonal, amelyet mind a mai napig képviselnek, csak átértelmezéssel. Ezt az átértelmezést pedig nem más adta meg, mint a huszadik század második évtizedének elnöke Woodrow Wilson.¹

2.2. Az amerikai idealizmus Wilsonig

Az államok megalakulása utáni első időszakban még nemzeti érdekek vezérelték, ami akkor még csak a fiatal nemzet függetlenségének megtartására irányult. Ez természetesen érthető, hisz minden nemzet megalakulásakor először a túlélésre küzd. A kontinensen a 18-19. században meghatározó nagyhatalom ekkor Nagy-Britannia és Franciaország volt, amelyek hatalmi harcát az Alapító Atyák² ügyesen ki is használták, és a két nagyhatalom között lavírozva nemcsak az ország függetlenségét, hanem annak területi gyarapodását is segítették. A francia forradalom alatt okosan a semlegesség álláspontjára helyezkedtek, mivel egyik nagyhatalom győzelmét sem tartották előnyösnek. Jefferson elnök meghatározása szerint a napóleoni háborúkban a szárazföld zsarnoka, Franciaország, a tengerek zsarnokával vívott háborút. A két fél tehát ugyanolyan erkölcsi alapokon állt az amerikaiak számára. Itt jelentkezett először az ideológiai politizálás, pedig ennek reálpolitikai céljai voltak: mindkét hatalmat kiűzni a kontinensről.³

Ettől függetlenül az Egyesült Államok nem vetette el a területi gyarapodás lehetőségét. Épp ellenkezőleg: mindent megtett, hogy minél nagyobb befolyást szerezzen a kontinensen, akár csak Franciaország a korban az európai kontinensen. 1794 után egy sor megállapodás Amerika számára előnyös módon határozta meg az ország kanadai és floridai határát, biztosította a szabad áruforgalmat számukra a Mississippin, és legalizálta kereskedelmi érdekeiket az Antillákon. A csúcspontot pedig Louisiana megvásárlása jelentette a franciáktól 1803-ban. Ezzel pedig kéznyújtásnyira került a még „felfedezetlen” nyugati területek is, valamint a térségben ekkora már meggyengült spanyolok által ellenőrzött Florida és Texas is. Hiába ítélték már el ekkor is az óvilág nemzetközi politikáját, bátran használták ezt a módszert, ha országuk területi gyarapodását segítette elő. Ők össze tudták egyeztetni az ideológiát a nemzeti érdekekkel. A kontinensükön való területszerzéseket az első elnökök belügynek tekintették, nem pedig külügynek. Illetve azért tekintették fontosnak, hogy az amerikai nemzet számára biztonságot teremtsenek azzal, hogy a kontinenst uralmuk alá hajtják, így már senki sem veszélyezteti „életüket”.

¹ MAGYARICS Tamás: *Az Amerikai Egyesült Államok története a 20. században. 1914-1991*. Budapest 2008. 3-7.

² Az Alapító Atyák (Founding Fathers) alatt azokat a politikusokat értjük, akik aláírták a függetlenségi nyilatkozatot. Közülük öten voltak az Államok első öt elnöke.

³ TUCKER, Robert W. – HENDRICKSON, David C.: „Thomas Jefferson and American Foreign Policy”. In: *Foreign Affairs*. 69 (1990) 2. 148.

James Madison⁴ elsőként ítélte el a háborút nyilvánosan, mert szerinte ez minden rossz forrása. Vele jelent meg a mind a mai napig uralkodó amerikai ideológia a háború természetével kapcsolatban. Utóda James Monroe⁵ pedig folytatta az előtte megkezdett terjeszkedést. Ennek létjogosultságát ki is fejtette: „*Mindenki számára nyilvánvalónak kell lennie, hogy minél jobban kiterjesszük országunk területét [...] biztonságunk is szilárdulni fog [...] Egy ország területe legyen az nagy, vagy kicsi, jelentős mértékben meghatározza a nemzet karakterét. Jelzi erőforrásait, lakossága méreteit, fizikai erejét. Röviden, jelzi a különbséget nagy és kisebb hatalom között.*”⁶ Ezzel Monroe elnök elsőként hívta fel a figyelmet a területi gyarapodás geopolitikai előnyeire, de ismét a biztonság megszerzése volt a cél. Ezen előnyök miatt ráadásul Amerika nem szorult rá annyira szövetségesek szerzésére, mint a korabeli európai országok, akik szövetséget szövetségre halmoztak, csak hogy valahogy „túléljék” ellenségeik támadásait. Erre az előnyre már az első elnök George Washington is rájött: „*Helyzetünk tárgyilagos és távoli jellege ösztönzi, és követni engedi más utak választását.*”⁷

A korai köztársaság politikáját is meghatározta már az a meggyőződés, hogy az addig bevett európai értékrendet megtagadta és elvetette. Amerika az európai háborúk gyakoriságát a szabadság és az emberi méltóság alapelveit megtagadó kormányzati intézményrendszer létezésével okolta. Ez az amerikai gondolkodást mind a mai napig gyökeresen áthatja, mert szerintük a demokrácia a béke záloga. Bár voltak olyanok, akik nem értettek ezzel az ideológiával, mint Alexander Hamilton, de az amerikai vezetők többségének a véleménye mind a mai napig meg van győződve az említett érvrendszer jogosságáról, és arról hogy országukra ebben különleges szerep hárul. Ha az Egyesült Államok politikai hagyományát akarjuk definiálni, akkor azt saját demokratikus intézményrendszerük és eszméik terjesztése. Akkor is és most is csak az képzi vita tárgyát, hogy milyen módszerekkel érik el ezt.⁸

Látható tehát, hogy az amerikai politikai hagyomány az 1820-as évekre végleg kikristályosodott. Lényege igen egyszerű volt, és természete az amerikai gondolkodásmódban gyökerezett: megfelelni az ország nyilvánvaló ideológiai elhivatottságának, és közben tartózkodni a tengerentúl ügyeitől. Tulajdonképpen ez jellemezte az amerikai politikát a 19. században. Természetesen ennek reális okai voltak. Az ország ekkor még nem volt annyira erős, hogy hatalmi tényező tudjon lenni a világpolitikában, de különleges adottságai lehetővé tették, hogy

⁴ James Madison (1751-1836): Az Egyesült Államok negyedik elnöke volt 1809 és 1817 között, az Alapító Atyák tagja volt.

⁵ James Monroe (1758-1831): Az Egyesült Államok ötödik elnöke volt 1817 és 1825 között. Ő volt a „virginiai dinasztia” és az Alapító Atyák utolsó tagja. Az ő nevéhez fűződik a híres Monroe-elv.

⁶ idézet: WILLIAMS, William A., ed.: *The Shaping of American Diplomacy*. Chicago 1956. 1. köt. 122.

⁷ George Washington elnöki búcsúbeszéde 1796. szeptember 17-én. idézet: *Senate Document no. 3. 102nd Cong., 1st sess.* Washington DC. 1991. 24.

⁸ KISSINGER, Henry: *Diplomácia*. Budapest 2008. 22-23.

ez minél előbb megváltozzon. Jól jellemzi a század amerikai felfogását, hogy a világon minden demokratikus kormány megalakulását üdvöztőnek tartották, de még nem volt ahhoz erejük és potenciájuk, hogy ezeket tettelesen is elősegítsék, vagy támogassák, mint azt majd egy évszázaddal később már megteszik. Ezt az álláspontot John Adams külügyminiszter foglalta össze 1821-ben: „*Bárhol, ahol a szabadság és függetlenség zászlaja kibomlott, vagy ki fog bomlani, Amerika lélekben ott lesz, oda küldi áldását és imáit. De nem lép külhoni talajra, hogy szörnyekkel vívjon meg... csak saját szabadságának és függetlenségének bajnoka és védelmezője.*”⁹

Ezt az elvet vallotta a híres Monroe-doktrína is, amelyet akkor fogalmaztak meg, amikor a Szent Szövetség 1820-ban a spanyol forradalom elfojtását tűzte ki céljául. Ez az összefüggés elsőre rossznak tűnik, hisz fel lehet tenni a kérdést, hogy mi félnivalója lehetett Amerikának a Szent Szövetségtől. Ha viszont jobban megvizsgáljuk a helyzetet, akkor láthatjuk, hogy ha a Szövetség megszerzi a spanyol gyarmatok feletti irányítást, az már egyáltalán nem kedvezőtlen helyzet az USA számára. Azzal ugyanis az európai nagyhatalmak befolyást szereznek az Amerikai kontinensen, ami az amerikai vezetőknek egyet jelentett államuk biztonságának veszélyeztetésével. Ezt a helyzetet a brit külügyminiszter George Canning¹⁰ is felismerte és Amerika segítségét kérte ezzel szemben. Ekkor esett meg először az, hogy a volt anyaország és az Államok érdekei egybeestek. Adams külügyminiszter¹¹ osztotta a brit aggályokat, de melléjük nem állt, inkább a semlegességet ajánlotta Monroe elnöknek. Persze a britek mellé állás azért is volt nehézkes, mert alig pár évvel azelőtt, 1812-ben a britek Washington tartották megszállás alatt. Így hát az elnökkel közösen 1823-ra kidolgozták a híres Monroe-doktrínát, amely az Atlanti-óceánt „vizesárokka” változtatta, és elválasztotta Európát Amerikától. Monroe előtt az amerikai politikát az jellemezte, hogy Amerika távol tartja magát Európa ügyeitől. A Monroe-doktrína ennél viszont tovább ment. Európa se avatkozzon be Amerika ügyeibe. Igen ám, de Amerikát Monroék a legtágasabb értelemben vették. Nemcsak országukat, hanem az egész kontinenst ez alá vonták. Innentől kezdve az Amerikai kontinenst az Egyesült Államok belügyének és nem külügyének tekintették, így az indiánokkal, Mexikóval vagy Texasszal szemben történő területi követelések nem számítottak külpolitikának, hanem saját biztonságuk érdeke volt. A Monroe-doktrína tehát kettős jellegű volt: szabad kez

⁹ John Quincy Adams 1821. július 4-iki beszéde. idézet: LAFEBER, Walter, ed.: *John Quincy Adams and American Continental Empire*. Chicago 1965. 45.

¹⁰ George Canning (1770-1827): Brit politikus volt. William Pitt személyes jó barátja. Pénzügyi kancellár, majd külügyminiszter volt az 1820-as években. Élete végén Nagy-Britannia miniszterelnöke lett, de korai halála miatt ezt csak pár hónapig töltötte be.

¹¹ John Quincy Adams (1767-1848): Befolyásos amerikai külpolitikus volt, aki orosz nagykövetségként kezdte pályafutását, majd Monroe elnök alatt külügyminiszter volt, és segített kidolgozni a híres Monroe-doktrínát. Monroe után pedig az Egyesült Államok elnöke lett 1825 és 1829 között.

nyújtott az USA-nak az Amerikai kontinensen, de Európától és az óvilágtól elzárkózott. Inentől ideológiailag legalizálva volt minden az Amerikai kontinensen tett területi gyarapodásuk, és bár tettelesen és fegyverekkel nem avatkoztak bele a nagyhatalmak ügyeibe, de ez nem jelentette azt, hogy kereskedelmi és gazdasági befolyásukat nem növelhették.¹²

A század hátralévő részében az amerikai politika így arra összpontosult, hogy az említett doktrínát minél jobban kiszélesítse. 1845-ben Polk elnök¹³ azért tartotta szükségesnek Texas az Egyesült Államokhoz való csatolását, nehogy a független állam „*egy nálánál befolyásosabb nemzettel lépjen szövetségre, vagy annak befolyása alá kerüljön*”,¹⁴ és ezzel veszélyeztesse Amerika biztonságát. Ez azt jelentette, hogy a Monroe-doktrína nemcsak a fennálló veszélyhelyzetekben, hanem a veszély nyilvánvaló lehetősége esetén is ideológiai igazolást jelentett az amerikai beavatkozás mellett, és ez nem sokban különbözött a brit erőegyensúly politikától. A polgárháború viszont rövid időre megtoppantotta Amerika addigi politikáját.

A polgárháború után viszont újra előtérbe került az addigi politika folytatása, amely Alaszka 1868-as megvásárlása jelentett. Andrew Johnson elnök természetesen ezt is a Monroe-doktrínára való hivatkozással szentesítette: „*Mind ez idáig gátat vetett az Egyesült Államok növekedésének és csorbította befolyását, hogy az ottani társadalmak a külföld birtokát képezték, és külföld ellenőrzése alatt álltak. A tartós forrongás és az anarchia ugyanilyen kártékony lenne a térségben.*”¹⁵ Jól látható tehát, hogy a területi gyarapodást megint ideológiával szentesítették.¹⁶ Hogy mennyire szélesen értelmezték a biztonságot? Azt jól mutatja, hogy a terjeszkedő politika Andrew Johnson elnök és külügyminisztere, Seward alatt érte el csúcspontját.¹⁷¹⁸ Ők ketten olyan terveket szőttek, amelyben olyan birodalomról álmodtak, amely magába foglalja Kanadát, Mexikó jelentős részét és mélyen belenyúlik a Csendes-óceánba is.

¹² KISSINGER: *Diplomácia* 26-28.

¹³ James K. Polk (1795-1849): Tennessee kormányzójaként kezdte pályafutását, majd 1845 és 1849 között az Államok elnöke volt.

¹⁴ James Polk elnök beszéde hivatalba lépésekor 1845. március 4-én. idézet: *The Presidents Speak*. New York 1969. 95.

¹⁵ idézet: Williams: *Shaping of American Diplomacy*. 1. köt. 315.

¹⁶ Alaszkát 1867-ben adta el II. Sándor orosz cár Edward de Stoeckl oroszországi amerikai nagykövet és William Seward javaslatára. A vételár 7,2 millió dollárnyi értékű arany volt. Az Egyesült Államokhoz mégis csak majd 1959-ban fog véglegesen csatlakozni, mint 49. tagállam.

¹⁷ Andrew Johnson (1808-1875): Tennessee kormányzójaként kezdte politikai pályafutását, majd Abraham Lincoln alelnöke volt, és az ő meggyilkolása után lett az Egyesült Államok 17. elnöke 1865 és 1869 között.

¹⁸ William Henry Seward (1801-1872): New York állam kormányzójaként kezdte politikai pályafutását 1839-ben, majd több mint tíz évig New York szenátora volt, majd 1861-ben Lincoln elnök külügyminisztere lett, és Johnson elnök alatt is ezt a posztot töltötte be 1869-ig. Nagy érdemei voltak abban, hogy a britek nem avatkoztak bele a polgárháborúba, és Alaszka megszerzésében is.

Johnson elnök politikáját ugyanis a további kormányok is követték. Grant elnök¹⁹ a Dominikai Köztársaságot akarta annektálni, és Kuba megtámadását latolgatta.²⁰

Az amerikai terjeszkedés egyetlen ellensége pont maga Amerika volt. Az ideológia ugyanis úgy áthatotta az amerikai embert, hogy hiába szőttek nagy terveket vezető politikusai ezeknek a demokratikus intézmények parancsoltak megálljt, amelyek elterjesztését oly fontosnak tartották. Ezek valóban visszafogták egy nemzet agresszív terjeszkedését, így később Wilson elnöknek nem légből kapott ötlete volt az, hogy a Népszövetség legnagyobb fegyvere az agresszióval szemben a demokratikus intézmények nemzetközi szinten való működtetése. Az persze már más kérdés, hogy ami az Egyesült Államokban működött az vajon működni fog-e a más értékeket valló Európában, vagy működik-e egy többnemzetiségű nemzetközi szervezetben. Az amerikai szenátus ugyanis rendre leszavazta a nagyratörő terveket. Nem emelte a hadsereg létszámát, ami ekkor 25 ezer főt számlált, és a gyenge hadiflottát sem volt hajlandó korszerűsíteni. 1890-ig az amerikai hadsereg Bulgária után a tizennegyedik helyet foglalta el a világ rangsorába, és hadiflottája Olaszországnál gyengébb volt, noha az Egyesült Államok ipari ereje már tizenháromszor nagyobb volt Itáliáénál. Csak az 1880-as évek végén látott neki Amerika hadiflottája megerősítésének, amely addig gyengébb volt, mint a saját térségébe tartozó Chile, Brazília vagy Argentína flottájánál. 1889-re Benjamin Tracy haditengerészeti miniszter²¹ már csatahajók hadba állításáért kampányolt a szenátusban. Ennek természetesen okai voltak. Bár a Brit Királyi Flotta a Monroe-doktrínának köszönhetően megvédte az országot a külső hatalmak befolyásától, de a brit befolyás alól az amerikai vezetők mindenképp ki akartak kerülni, és végleg kiűzni őket az Amerikai kontinensről. Amerika ezenfelül nem vett részt nemzetközi tárgyalásokon, köszönhetően a Monroe-doktrínának, így másodrendű hatalomnak számított. Ezt a helyzetet tökéletesen jellemzi, hogy amikor 1880-ban az Oszmán-birodalom csökkentette diplomáciai testületét, megszüntette nagykövetségeit Svédországban, Belgiumban, Hollandiában és az Egyesült Államokban. Ekkor történt az is amikor a madridi német nagykövet felajánlotta, hogy lemond fizetése egy részéről, de ne helyezték át Washingtonba. Jól látható tehát, hogy a Monroe-doktrína által definiált amerikai külpolitika már elavulttá vált, akárcsak előtte a klasszikus amerikai külpolitika, amelyet az előző váltott fel.²²

¹⁹ Ulysses S. Grant (1822-1885): Tábornok, aki a polgárháborúban az északi-államok seregeinek fővezére lett, polgárháborús hősből lett 1869-ben az Államok elnöke.

²⁰ KISSINGER: *Diplomácia* 29.

²¹ Benjamin Tracy (1830-1915): 1889 és 1893 között az amerikai flotta főparancsnoka volt.

²² ZAKARIA, Fareed: *The Rise of a Great Power, National Strength, State Structure, and American Foreign Policy 1865-1908*. 7-8. és 71.

Az 1880-as évekre az amerikai vezetők többsége ezt a helyzetet belátta, és elkezdtek átértékelni az addigi amerikai külpolitikát, persze még mindig a Monroe-elvre hivatkozva. A 20. század hajnalára pedig az Egyesült Államoknak új válaszokat kellett adnia az új helyzetekre. Ez eredményezte az új külpolitikai irány kialakulását, amely ötvözte a klasszikus amerikai politikai filozófiát a Monroe-elvvel, és használni kezdte az óvilág módszereit is. Ennek végleges kialakításában pedig Wilson elnök játszott fontos szerepet.

3. Woodrow Wilson életútjának fontos állomásai

3.1. Wilson korai éve

Thomas Woodrow Wilson 1856-ban született. Gyerekként első emléke az volt, hogy Abraham Lincolnt választották elnöknek, és a polgárháború elkerülhetetlen. Családja Nyugat-Ohióból származott, de még Wilson gyerekkorába többször változtattak lakhelyet. Először Georgiában, majd Dél-Karolinába telepedtek meg. Apja Joseph Wilson presbiteriánus lelkész volt, a konföderáció seregében káplánként teljesített szolgálatot, templomát pedig önként felajánlotta katonai kórháznak. Woodrow tehát egy erős déli gyökerekkel, és látásmóddal rendelkező családban nőtt fel.²³

Ő maga gyerekként elég beteges volt, és még diszlexiával is küzdött, így a tanulás mindig is a nehezére esett, de különös akaraterejét és elhivatottságát bizonyítja, hogy mégis magas tudományos pályafutást futott be. Már gyerekkorában is beteges volt, amely felnőttkorára sem múlt el, és erős hatást gyakorolt politikai és tudományos karrierjére.

Tudományos pályafutását a Davidson College keretei között kezdte meg, de még az első évben abbahagyta, és hazaköltözött. Egy év után, 1875-ben, viszont megint nekifutott az iskolának. A New Jersey-i College²⁴ tanulója lett, ahol politológiát és történelmet tanult. Itt már Wilson jobban érezte magát, vitakört szervezett, ő szerkesztette az iskolai újságot is, és a futbalcsapat titkára volt. Látható, hogy már tanulmányai során is próbált kitűnni szorgalmával többi diáktársa közül. Miután itt befejezte a tanulmányait, a Virginiai egyetemen kezdett jogot tanulni, annak reményében, hogy így politikai pályára léphet, bár ekkor még egyáltalán nem volt kötelező jogi, vagy bármilyen más tudományos képesítés, ahhoz, hogy valaki politikus legyen. De ezt az egyetemet is otthagyta egy év után, és ismét hazatért, és jogi tanulmányait otthon fejezte be. Miután letette az ügyvédi vizsgát, rövid ideig ügyvédként praktizált, de ezt hamar megunt. Annak reményében, hogy minél előbb politikus legyen beiratkozott a Johns Hopkins egyetemre, ahol megszerezte PhD fokozatát.²⁵

3.2. Tudományos pályafutása és útja az elnöki székig

Miután itt végzett több helyen is tanított, és próbálta terjeszteni tudományos munkáit, főleg *The State* című munkáját, amelyben közel 800 oldalon keresztül fejtegette, hogy egy modern államot, hogyan és milyen eszközökkel érdemes vezetni. Lobbiját, amelyet saját maga intézett, siker koronázta, ugyanis kinevezték a Princeton egyetem (a korábbi New Jersey-i College) tudományos rektorává. Ha Wilson valahol jól érezte magát életében az otthonát le-

²³ GOLDBERG, Jonah: *Liberálfasizmus. A baloldal rejtett története Mussolinitól napjainkig*. Budapest 2012. 86.

²⁴ ebből lett a későbbi Princeton egyetem

²⁵ GOLDBERG: *Liberálfasizmus*. 87.

számítva, akkor az egyértelműen ez a hely volt. Hogy magát ne csak tudományos, hanem széles körben is népszerűsítse, Wilson a népszerűsítő irodalom felé fordult. A napi politikai helyzetről írt tanulmányokat és véleményt. Ünnepelte Puerto Rico, és a Fülöp-szigetek amerikai megszállását: „Ők gyermekek, mi pedig férfiak vagyunk a kormányzás és az igazság fontos ügyeiben” – és rendszeresen kritizálta a „bostoni antiimperialisták jajongásait”.²⁶ Már fiatalon megmutatkozott nála, hogy egyáltalán nem ítéli el az Egyesült Államok tekintélyének növelését, bár ideológiája sajátos volt, de ezt majd a későbbi fejezetekben fejtem ki bővebben.²⁷

Az 1900-as évek első évtizedében tudatosan felépített tudományos és politikai profilja vezette el, ahhoz, hogy 1911-ben felkérték New Jersey állam kormányzójának. Munkájának alaposságát pedig az bizonyítja, hogy már ekkor több napilap, mint a Harper's Weekly minden számának a címdalán a következő volt olvasható: „Elnöknek Woodrow Wilsont”. Bár Wilsonról azt gondolnánk, hogy teljesen újszerű és jó megközelítése volt a hatalommal kapcsolatban, de ez nem volt így. Bár manapság szeretünk elsiklani efelett, de Wilson tudatosan törekedett a hatalom megszerzéséhez, akárcsak bárki más, ő sem volt kivétel. Példaképei olyanok voltak, mint Bismarck, akinek életútját tanulmányozva merített ihletet, a hatalom megszerzésére, majd pedig amikor a későbbiekben ugyancsak tekintélye növelése miatt elítélte a módszereit. Példaképe volt még Lincoln is, de nem azért, mert a rabszolgaság és egyéb igazságtalanságok miatt harcolt, hanem egyszerűen azért, mert lenyűgözte, hogy Lincoln hogyan tudott centralizálni egy megosztott országot. Wilson egyetemi pályafutása alatt jött rá, hogy a hatalmat megszerezni, és egy országot vezetni nem egyszerű, és ehhez egy meghatározó ideológia kell, mint Bismarcknak, Lincolnnak, vagy adott esetben Napóleonnak volt. Éppen ezért politikai karrierjét tudatosan teológiai és politikai alapokra építette. A vallásnak ugyanis nagy szerepet tulajdonított. Ő maga is igen vallásos volt, de úgy látta, ha az emberek hisznek valamiben, és ez célt ad nekik, akkor a legkönnyebb vezetni őket. Szerinte ugyanis a hatalom Isten eszköze a Földön, így az csak jó lehet: „*Képtelen vagyok negatívnak, nem pedig pozitívnak látni a hatalmat*”.²⁸ Bár egyetemistaként még azt a nézetet vallotta, hogy a kongresszus tekintélyét kell növelni, de ahogy öregedett, már inkább a centralizáltabb hatalom mellett foglalt állást, látva Theodore Roosevelttel sikereit ilyen téren: „*az elnöknek szabadságában áll – jogilag és lelkiismeretileg – hogy oly jelentős államférfiúvá legyen amilyené csak bír. Csak képességei jelenthetik a határt; és ha az elnök uralja a kongresszust, az nem az Al-*

²⁶ Woodrow Wilson: „The Ideals of America” The Atlantic Monthly, 1902. december.

²⁷ GOLDBERG: *Liberálfasizmus*. 87.

²⁸ i. m. 88.

kormány hibáját jelzi... csupán az az oka, hogy míg az elnök mögött ott áll a nemzet, a Kongresszus mögött nem.”,²⁹ írta az 1908-ban megjelent *Constitutional Government in the United States* című munkájában. Kezdetektől abban, hit, hogy a kormány és a nép között egyfajta kötődés van, amely tükrözi az emberek „lelkét”: *„a kormány nem egy gépezet, hanem egy élő dolog, melyre nem a világmindenségre vonatkozó elmélet, hanem az organikus életre vonatkozó elmélet érvényes”*. Ezek után érthető, hogy a párizsi békekonferencián, miért hivatkozott a nemzetközi kormányzás és az emberek lelkiismerete közti kapcsolatra. Wilson azok a liberálisok pragmatikus ága közé tartozott, akik a kormányzat intézményi szintjén való folyamatos fejlődését tartották fontosnak.³⁰

3.3. Elnökké választása

Az 1912-es választások jelszavai is érdekesek voltak. Wilson végül elfogadta a demokrata párt felkérését, és belement az elnökjelölésbe. Rajta kívül az akkori elnök Taft, és a korábbi elnök Theodore Rooseveltt indult. Az viszont nem volt kérdés, hogy itt Howard Taft labdába se fog rúgni. Az amerikai nemzet a két „karizmatikus” vezető mellett fog dönteni. Wilson az „Új Szabadsággal” kampányolt, melybe beletartozott a „második emancipációs folyamat” is, illetve a trösztök és részvénytársaságok elleni küzdelem. Rooseveltt ezzel szemben az „Új Nacionalizmust” hirdette. A trösztökhöz való hozzáállás bizonyítja Wilson centralizációs elképzeléseit. Míg Rooseveltt a trösztöket az állam szövetségesének tekintette, és egyfajta „hasznos” együttműködést ajánlott, addig Wilson ellenkezőleg, a megbízhatatlanságra hivatkozva állami felügyelet alá akarta őket vonni.³¹ Az átlagember számára Wilson és a liberálisok dialektikája lett meggyőzőbb. Egy átlagember nem érti a fontosabb összefüggéseket. No nem azért, mert „képzetlen” lenne, szimplán azért, mert nem közlik vele a teljes igazságot. Wilson egyik „újítása” a politika terén ez volt. Csak féligazságokat közölt, és démonizált. Ez az, amit tanulmányai során és korábbi pályafutása alapján kidolgozott. Ebben látta a sikert a hatalom felé. A wilsonizmus két alapköve tehát ez volt, az embereket az érzelmei alapján megvezetni, és nem közölni velük a teljes igazságot, mert mint írta az „túl bonyolult”, hogy ne nagyon gondolkodjanak, hanem érzelemből cselekedjenek. Az elnökválasztási kampány során ezt alkalmazta. Roosevelttet támadta, hogy a „gonosz” nagyvállalatok mellett áll ki a kisember helyett. Persze, azt már nem közölte, hogy Rooseveltt elnökségének belpolitikája pont a trösztök hatalmának megcsorbítására törekedett. A kimondott féligazság pedig azt se közölte, hogy Wilson terve inkább centralizálni akar, és az állam nem pedig az átlagember

²⁹ Wilson, WOODROW: *Constitutional Government in the United State*. New York 1908. 1961.

³⁰ GOLDBERG: *Liberálfasizmus*. 89-92.

³¹ URBÁN Aladár (szerk): *Dokumentumok az Egyesült Államok történetéhez 1774-1918*. Budapest 1981.

érdekeit veszi célba. Csak, hogy idézzek egy korabeli sajtót, a New Yorki World-öt: „*hová fog vezetni mindez (a trösztök támogatása)? Despotizmushoz? Diktatúrához?*”. Wilson tökéletes ideológiát hirdetett. Roosevelttel terve sokkal inkább volt liberálisabb baloldali, azzal, hogy a trösztöknek „szabadabb” mozgásteret adott volna, Wilsoné pedig inkább jobboldali „despotikusabb”, a centralizálással. De mégis Wilson jött ki jobban az említett okok miatt.³²

De nemcsak ezen a téren sikerült ellenfelét legyőznie. Mint említettem Wilson nem riadt vissza attól sem, hogy nézeteit átértelmezze. Így volt ez Bismarckkal is. Amíg fiatal korában Bismarckra példaképként tekintett, az 1912-es választáson győzelméhez használta fel. A liberálisok így támadták Roosevelttel külpolitikáját: „*Roosevelt álmaiban Amerika olyan volt, mint egy felfűjt Poroszország, annak vadsága nélkül, viszont annak katonás fegyelmével.*” További liberális körök, mint a New Yorki Tamanny Hall, Nietzschéhez hasonlította, mondván a „militarizmus vallásához”. Wilson ehhez képest pedig azt hirdette, hogy csökkenti a kormány hatalmát: „a szabadság története a kormányhatalom korlátozásának története”, hangzott beszéde a New Yorki Sajtó Klubban. Wilson dialektikája meggyőző volt, arról már viszont nem szólt, hogy ez az elnöki hatalom növelésével járna. A választás pedig őt igazolta. Bár a Roosevelttel – Taft ellentét is közrejátszott győzelmében, de választási propagandájának köszönhetően 1912 novemberében őt választották elnöknek.³³

Wilson forradalmi változást hozott az amerikai politikába. Ő volt, aki először a sajtót és a közvéleményt tökéletesen használta fel saját céljaira, valamint felépített egy olyan ideológiát, amely célt és hitet adott az embereknek, elfedve az elnökjelölt pontos céljait. Nem arról volt szó, hogy hazudott volna, csupán nem tért ki a részletekre.

³² GOLDMAN, Eric F.: *Rendezvous with Destiny: A History of Modern American Reform*. Chicago 2001. 209.

³³ GOLDBERG: *Liberálfasizmus*. 93-100.

4. A wilsonizmus a külpolitikában

4.1. Külpolitikai filozófiája

A wilsonizmus a legjobban az elnök külpolitikájában mutatkozott meg. Hogy miért itt? Azért mert elnöki regnálása szinte egybeesett az első világháborúval. Bár az elején úgy nézet ki, hogy ez egy „európai” háború, de ez közel sem volt így. Az Egyesült Államok ekkorra ugyanis gazdaságilag rengeteg érdek fűzte az európai kontinenshez. A korabeli amerikai politikusok, mint Theodore Roosevelt is, pedig pontosan tudták, hogy a központi hatalmak győzelme a legveszélyesebb számukra. Ennek reális okai voltak. Tudták ugyanis, hogy Nagy-Britannia már nem jelent veszélyt számukra, ezt az elmúlt száz év bizonyította, és már mint védőpajzs se elég erős az európai hatalmakkal szemben. Az is egyértelmű volt, hogy az Egyesült Államok már csak flottában volt lemaradva Nagy-Britannia mögött, így mind iparilag, mezőgazdaságilag, gazdaságilag vagy emberanyagban többszörösen felülmulta egykori anyországot. Ezzel szemben ez elmondható volt Németországról. A német törekvések pedig, nem álltak volna meg Európánál. Egyértelműen Anglia helyére pályáztak a világ többi részén is, így a Csendes- Óceánon, a Karibi-térségben vagy Latin-Amerikában is. Ezzel Wilson is tisztában volt. A több száz éves elzárkózás hagyományát viszont nem volt egyszerű felszámolni. Wilson elnöknek ez sikerült. Ő egy olyan ideológia rendszert épített fel, amely végül belevitte az Egyesült Államokat a háborúba. Ehhez pedig a példát az elnöki kampányáról vette. Féligazságokat közölt, a valódi érdekeket nem közölte, és az ellenséget démonizálta. Ez pedig a következőképp működött.³⁴

A 28. elnök országa nemzetközi szerepét messianisztikus feladatnak tartotta. Az Egyesült Államoknak nem a hatalmi erőegyensúlyt kell fenntartania, hanem eszményeinek világméretű elterjesztését kell elérnie. Olyan elveket hirdetett, amelyek az amerikai gondolkodás gyökereihez nyúltak vissza, ami az óvilág diplomatái számára forradalmi szakítást jelentettek. Ezek az elvek kimondták, hogy a béke feltétele a demokrácia elterjedése, hogy az államokat ugyanazzal az erkölcsi mércével kell mérni, mint az egyéneket, illetve a nemzeti érdekek egy átfogó jogrend betartását jelentik. Ezek az erkölcsi elvekre épülő külpolitika szokatlan volt a kor hatalmi erőegyensúlyára építő európai nagyhatalmak számára, de igazodott az amerikai idealizmushoz.³⁵

Woodrow Wilson ugyanis az amerikai hagyományt értelmezte újra, mely szerint az Egyesült Államokra különleges világmegváltó szerep hárul. Wilson sikeressége abban rejlett, hogy ő az átlag amerikai gondolkodásával rendelkezett, így ideológiája vagy filozófiáját népe

³⁴ i. m. 84-93.

³⁵ KISSINGER: *Diplomácia*. 21.

be tudta fogadni, nem úgy, mint a tőlük távol álló óvilági elveket. Az amerikaiakat csak olyan elvekkel lehetett nagy tettekre sarkalni, amelyek egybeestek országuk kivételességéről alkotott elképzeléseikkel. Ő nem élt a hatalmi politizálás eszközeivel, de tudta, hogyan mozgósítsa az amerikai népet. Például lépésről lépésre vette rá az elszigeteltségre hajló országot a hadba lépésre, úgy hogy közben azt hangsúlyozta, hogy az USA háborúzni nem fog, az 1916-os választást is így nyerte meg. Hogy ehhez milyen eszközöket használt fel, azt majd a belpolitikai résznél tárgyalom. Minden nemzeti érdeket visszautasított, hangsúlyozva, hogy Amerika nem kíván, más hasznot csak elveinek akar érvényt szerezni. Wilson 1913. december 2-iki, első, évi elnöki beszámolójában mindazt körvonalazta, ami később wilsonizmus néven közismertté vált. Ő szerinte az egyetemes törvények, és nem az erőegyensúly, a nemzet megbízhatósága, és nem a nemzeti érdekek a nemzetközi rend alapja. Szerinte a nemzetközi viták megoldása a nemzetközi szerződésekben vállalt kötelezettségek betartása, nem pedig az erőpolitika alkalmazása. Azt vallotta, hogy Amerika különleges küldetése fontosabb a napi politikánál, és arra sarkalja az országot, hogy a szabadság megtestesítőjeként szolgálja az emberiséget. Szerinte a demokráciák külpolitikája erkölcsileg felsőbbrendű, mert polgáraik békeszeretőbbek. A külpolitikát pedig úgy értékelte, hogy egyenrangúnak kell lennie a magánerkölccsel, egy állam ugyanis nem formálhat jogot saját külön erkölcsi rendre.³⁶

Bár politikájából és felfogásából arra lehetne következtetni, hogy elszigetelődést tartja ésszerűnek, ez nem volt igaz. A mögötte húzódó érdekek mások voltak. Valóban semleges álláspontra helyezkedett, de nem azért mert nem akart beleszólni a világ ügyeibe. Pont ellenkezőleg: fontosnak tartotta, hogy a háború végezetével Amerika közvetítő, sőt döntőbíró szerepet tölthessen be, és ezáltal hirdethesse elveit, de ezzel az ideológiai hadjáratral úgy tűnt, hogy ő a világbékét akarja megvalósítani. Ő valójában újfogalmazta azt, ami Jefferson óta hagyományos amerikai gondolkodásnak számított, csak annyival továbblépett, hogy ezt a világ számára is követendővé kell tenni, hogy Amerika elérhesse „messianisztikus” küldetését. Mi ez, ha nem egy modern keresztes hadjárat. Mint egy keresztes hadjárat esetében is Amerika is akkor érheti el saját üdvét, ha véghezviszi a már említett messianisztikus szerepét. Persze ezt az elnök semmiféleképp sem erőszakos klasszikus módszerekkel hirdette. Éppen ezért elvetette a hatalmi erőegyensúly elvét, és Amerika biztonságát a világ biztonságához kötötte. Ebből egyenesen következett, hogy az Egyesült Államok külpolitikai célja az agresszió megakadályozása, így Amerika köteles szembeszállni minden agresszióval szemben, amit világszerte elkövetnek. Ez az elmélet, amely a wilsonizmus egyik alapelve, azért fontos,

³⁶ i. m. 36.

mert a későbbi nemzetközi szervezeteket is e célból hozták létre, és Amerika későbbi beavatkozásainál is eme elvre hivatkoztak. Mind a mai napig ez alapján határozzák meg az Amerikai külpolitikát, és ez számít nemzeti érdeküknek, csak a végrehajtásának módszereiben térnek el a vélemények. Látható, hogy ezek a hangzatos elvek nem éppen földhöz ragadtak. Ez annak köszönhető, hogy Wilson nem egy racionalista gondolkodó volt, mint mondjuk elődje Roosevelt,³⁷ aki épp ezért a valóságban próbált utat találni nemzete számára, hanem inkább egy látnok-gondolkodó, aki papokhoz hasonlóan a valóságot nem a jelen, hanem a megvalósítandó jövő jelenti. Ez a fontos különbség, és talán így megérthetjük Wilson és rajta keresztül az amerikai nép gondolkodását és indítékait, amelyek olyan tettekre sarkalták őket, amelyekre még nem volt példa a történelemben, mint pl. nemzetközi szervezetekre, vagy egységes nemzetközi jogrendszerre, amelyek merőben megváltoztatták a kort, amelyben éltek.³⁸

4.2. Belépés az első világháborúba

Az Egyesült Államok évszázados hagyománya volt, hogy az Amerikán kívüli ügyeket csak szemlélje, de ne vegyen részt benne. Wilsonnak még is sikerült elérnie, hogy országa belépjen a háborúba. A reális okok között volt a németekkel vívott hatalmi harc, vagy az antantnak folyósított kölcsönök. De ezek közlése helyett Wilson inkább visszanyúlt az Alapító Atyák gondolkodásához, de azt merőben át is értelmezte, hogy saját céljára felhasználhassa, mint azt tette korai pályafutása alatt Bismarck vagy Nietzsche gondolataival. Az az alapvető elv, amely szerint a külföld ügyeire nem szabad az Egyesült Államoknak beavatkoznia, az mint láttuk már Washington és az Alapító Atyák már kifejtették. Wilson viszont ennek teljesen új értelmet adott. Szerinte Amerika számára nem lehet semmi sem közömbös, még az sem ami a kontinensen kívül történik, mert minden esemény az emberiség sorsát alakítja. Ez az elv tulajdonképpen feljogosította Amerikát a kontinensen kívüli beavatkozásokra. Ez volt a legfontosabb tényező, amelyet Wilson hozott be az amerikai külpolitikába. Elődei is próbáltak nyitni a világpolitika felé, de ők olyan célokkal és ideológiával, amely az átlag amerikai gondolkodástól távol állt. Wilson ideológiája viszont, amelynek célja és eredménye is ugyanaz volt mint elődeié, az amerikai gondolkodásban gyökerezett, ezért lehetett sikeresebb. Sikerét bizonyítja, hogy az őt követő amerikai elnökök is hasonló nyelvezetet használtak a világpolitikában, és az ő elvrendszerét követték. És ez volt az az elv, amely jogalapot adott az Egyesült Államok számára az első világháborúba való belépéséhez. Innentől kezdve Amerika belépése a háborúba már csak idő kérdése volt, amely 1917-ben következett be.

³⁷ Wilson elnök értelmiségi múlttal rendelkezett, Rooseveltnél pedig katonai tapasztalati miatt gondolkodott racionalisabban.

³⁸ KISSINGER: *Diplomácia*. 37-39.

A hadüzenet casus bellije a Lusitania elsüllyesztése volt, és az, hogy Németország meghirdette a korlátlan tengeralattjáró háborút. De Wilson elnök nem az amerikai népet ért sérelmek miatt, nem Belgium jogainak megsértése miatt, és nem is a hatalmi erőegyensúly felborulása miatt tartotta fontosnak, hogy csatlakozzon az öreg kontinensen dúló háborúhoz. Wilson háborújának erkölcsi oka volt, mégpedig egy új és igazságosabb nemzetközi rend felállítása. Szerinte a háború oka nem a nemzeti érdekek összecsapása volt, hanem a németek indokolatlan támadása a fennálló nemzetközi rend ellen. Sőt ő volt az első, aki szerint a háború kitörésének személyi felelősei is vannak. Ez a felelős nem a német nép volt, hanem maga a német császár, és annak kormánya. Bár ez nevezhető egyedinek, mert a történelemben nem volt nagyon példa arra, hogy egy háborút azért vívjanak, hogy az ellenséget ne csak területileg, de belpolitikailag is átalakítsák. Bár II. Vilmos császárt régóta a „rend” felforgatójának tartották, de Wilsonig egyetlen európai vezető se abba látta a béke zálogát, ha a császárt és a dinasztiáját megbuktatják, még akkor se, ha ezt a franciák a későbbiekben hathatósan támogatták. Nyilván nem ez volt az első, mert egy száz évvel korábban a forradalmi Franciaország, majd Napóleon személye ellen folytattak háborút Európa hatalmai, de az biztos, hogy a 20. század második felének és a 21. század amerikai háborúi, már olyan célokért is folytak, hogy megdöntsenek bizonyos rendszereket, rezsimeket, és azokat saját mintájukra formálják át, akár az egész világon. mert csak így valósítható meg a világ biztonsága. Egy ilyen elvekért folyó háborúban pedig nem volt helye kompromisszumoknak, így az Egyesült Államok egyetlen célja csak a teljes győzelem lehetett.³⁹

. A németek helyzetét súlyosbította, hogy a tárgyalások, amelyet Mexikóval folytattak csak olaj volt a tűzre. Azzal, hogy az Egyesült Államok déli szomszédjával szövetségre törekedtek nagyon jól fel lehetett használni. Bár a német diplomácia mindössze biztosítani akarta magát egy amerikai támadás ellen, de ez úgy lett feltüntetve, hogy ez az Egyesült Államok elleni agresszió. Pedig a német diplomácia Washingtonban próbált mindenáron kompromisszumra törekedni, és az USA-t semlegesnek tartani. De ezt már nem lett közölve, mindössze csak a mexikói ügy lett okosan kihasználva a németek ellen.⁴⁰

Persze a német dinasztia megbuktatása csak egyike volt Wilson háborús céljainak. Ezeket a célokat a híres Tizennégy Pontjában fejtette ki⁴¹, amely azóta már közhellyé vált. A Tizennégy Pont jelentősége mégis abban állt, hogy ez határozta meg először az Egyesült Államok

³⁹ WERTHEIM, Stephen: *The League that Wasn't. American Designs for a Legalist-Sanctionist League of Nations and the Intellectual Origins of International Organization 1914-1920*. In: *Diplomatic History*. Volume: 35. 2011 (5) 797—801.

⁴⁰ MAGYARICS Tamás: *Az Amerikai Egyesült Államok külpolitikájának története*. Budapest 2000.

⁴¹ ld. függelék

lamok helyét a nemzetközi politikában. Ez volt, ahol leírták, hogy Amerika csak úgy vállalhat nemzetközi kötelességet a világban, ha az erkölcsi alapú. Ez lesz ami majd elvezet minket a nemzetközi szervezetekhez, mint a Népszövetséghez vagy az ENSZ-hez. Az, hogy végül a tizennégy pontja megbukott a békekonferencián, az pont annak volt köszönhető, hogy álláspontjához túlzottan ragaszkodott, és elutasított mindenfajta egyéb békét, mint amelyet ő elképzelt. Az ugyanis, hogy a béke záloga a közvélemény és a demokratikus intézmények elterjesztése, merőben eltért az európai politikai gondolkodástól. Ő ugyanis olyan tettekre szólította fel Európa vezető hatalmait, amelyre azok sem történelmileg, sem filozófiailag nem voltak felkészülve, főleg nem egy olyan háború után, amely teljes mértékben kimerítette őket. Ráadásul a háború során pont nem az emberek jó szándékra való hajlandósága mutatkozott meg. Wilson ugyanabba a hibába esett mint Rooseveltt, csak ő fordított helyzetben. Olyan eszmérendszerrel próbált ráerőltetni Európára, ami hiába működött Amerikában, amely számukra ismeretlen volt. Wilson arra akarta rávenni Európát, hogy „dobják ki” háromszáz év külpolitikai hagyományát, és helyezzék azt reálpolitikai alapról erkölcsi alapra.⁴²

A wilsonizmus egyik fontos tétele jól láthatjuk a kollektív biztonság elve volt. Bár ma már úgy emlékszünk erre, hogy ezt ő álmodta meg, az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy már William Gladstone⁴³ is használt hasonló kifejezést az 1880-as években, de ez nem került be a köztudatba, Wilson ezt egyetemi pályafutása alatt ismerte meg, és sajátította el. Eredetétől függetlenül Wilson erre vonatkozó meggyőződése az volt, hogy a világ minden nemzete egyformán érdekelt a béke fenntartásában, és célja a békét megszegő erők megakadályozása, ezért azt javasolta, hogy a békeszerető hatalmak erkölcsi együttműködésükkel örködjének a nemzetek felett, így megakadályozható lenne az erőszak. „...*olyan korban élünk...amely visszautasítja a nemzeti önzés azon kritériumait, amelyek egy-kor a népek tanácsait vezérelték, s helyükbe a dolgok újfajta rendje kell hogy lépjen, amelyben ezek az egyedüli kérdések: Helyes-e ez? Igazságos-e ez? Előmozdítja-e ez az emberiség érdekét?*”⁴⁴

Az együttműködést Wilson intézményi szinten látta, nem pedig klasszikus szövetségi rendszerben. Ez az intézmény volt a Nemzetek Szövetsége. Ennek a világméretű szervnek a védereje alatt szerinte a hatalom majd teret enged az erkölcsnek, a fegyverek ereje pedig a már sokat emlegetett közvélemény erejének adja át a szerepét. Wilson szerint ugyanis, ha a világ közvéleménye tájékoztatva lett volna, akkor nem törhetett volna ki a világháború. Ő en-

⁴² KISSINGER: *Diplomácia*. 40-41.

⁴³ William Gladstone (1809-1898): Angol liberális politikus volt, aki 1868 és 1894 között négyszer volt miniszterelnök Nagy-Britanniának. Ő volt az a liberális politikus, aki először elvetett a háborút és az erőegyensúlyi politikát, és helyette a kollektív biztonság és nemzetközi béke intézményeket támogatta.

⁴⁴ Woodrow Wilson beszéde a Surersnes temetőben a háborús hősök emléknapiján 1919. május 30-án. idézet: LINK, Arthur S., ed.: *The Papers of Woodrow Wilson*. Princeton, N. J. 1966. 59. köt. 608-609.

nek az eszmerendszer érvényesülését két dolog szempontjából tartotta fontosnak: először is a demokrácia világméretű elterjedése, másodsor pedig „egy új egészséges” diplomácia kialakulása miatt, amely az „egyénektől is elvárt becsületen alapszik”. Ez pedig azt jelentette, hogy az ilyen elvek alapján szervezett nemzetközi intézménynek a kríziseket fegyveres intervenció nélkül kellene megoldania. Ezt maga az elnök is kifejtette a békekonferencián 1919. február 14-én: *„ez az intézmény gyakorolná az elsődleges és legfontosabb hatalmat: a világ közvéleményének erkölcsi erejét, a nyilvánosságét, amely megtisztít, megvilágít és hatékonyan befolyásol... hogy mindazt, amit a fény eloszlat, a világ rosszsallásának egyetemlegesen megnyilvánuló fénye végérvényesen megsemmisítsen.”*⁴⁵ Wilson elképzelése tehát nem egy klasszikus óvilági módszerekkel működő, rendfenntartó erővel alátámasztott nemzetközi intézményrendszeren alapult, mint ahogy a bécsi kongresszus utáni rendszerre ez jellemző volt. Ennek a helyére lépett volna egy soha nem látott, amerikai gondolkodástól átítatott nemzetközi rendszer. Ebben állt az általa megfogalmazott Népszövetség egyedisége, mert ilyen eszmerendszer alapján működő intézményt eddig még egyetlen nemzet sem próbált létrehozni. A kölcsönös biztonság helyett ugyanis eddig a kölcsönös bizalmatlanság határozta meg az addigi gondolkodást. A kölcsönös biztonság alapelvét viszont az adta, hogy az összes nemzet azonos módon ítél meg minden a béke ellen irányuló támadást, és ugyanolyan kockázatot vállal annak elhárításában. Természetesen ez mint minden idealista elképzelés szinte megvalósíthatatlan. Nem csak eddig nem volt példa ilyenre, de utána a Népszövetség, vagy az utána létrehozott ENSZ történetében sem. A nemzetek ugyanis hajlanak nézetkülönbségre, akár a veszély mértékében, akár abban, hogy milyen szerepvállalásra hajlandóak ennek elhárítása érdekében. Ez a helyzet állt fent az 1935-ös Etióp válságtól a 2014-es ukrajnai válságig.⁴⁶

4.3. A wilsonizmus fő képviselője – a Népszövetség

Wilson elnök történelmileg legfontosabb tétele a Tizennégy Pontjából a Nemzetek Szövetségének ötlete volt. Ez a szervezet volt ugyanis hivatva arra, hogy minden, amit az elnök elképzelt a jövő világának rendjéről, hirdesse, és végrehajtsa. Bár az igazsághoz hozzá tartozik, hogy a Népszövetség, mint olyan ez sem eredetileg amerikai ötlet volt, hanem brit. Oka természetesen az volt, hogy a londoni kormány szerte volna bevonni a háborúba az Amerikai Egyesült Államokat, így Grey külügyminiszter 1915 szeptemberében egy olyan javaslatot tett House ezredesnek,⁴⁷ Wilson elnök közeli tanácsadójának, amelyet úgy vélte, hogy az amerikaiak idealista elnöke, nem fog visszautasítani. *„Javasolná-e az elnök, hogy létrejöjjön*

⁴⁵ Woodrow Wilson beszéde az első világháborút lezáró párizsi békekonferencia harmadik plenáris ülésén 1919. február 14-én. idézet: INK, ed.: *Papers of Woodrow Wilson*. 55. köt. 175.

⁴⁶ WERTHEIM, Stephen: *The League that Wasn't*. 802-818.

⁴⁷ Edward Mandell House (1858-1938): Wilson elnök közeli tanácsadója volt.

*egy Nemzetek Szövetsége, amely kötelezi magát, hogy egyenként fordul bármely hatalom ellen, amely megszeg valamely szerződést... vagy amely vita esetén nem hajlandó más úton rendezni azt, mint háború segítségével.*⁴⁸ Mint láhattuk nem ez a javaslat volt, amely miatt Wilson elnök országát háborúba vitte, de mindenképpen fontos szerepet játszott az USA háborúba lépésének kérdésében.

Eredetétől függetlenül a Népszövetség azonban, alapvetően amerikai elképzelés volt, és az amerikai gondolkodásban gyökerezett. Wilson elgondolása egy olyan nemzetek közti egyetemes társulás volt, amelynek fő feladata az volt, hogy megakadályozzon bármiféle nemzetközi szerződések ellenére kezdeményezett, illetve hadüzenet nélkül indított háborút, továbbá megőrizni a nyílt tengeri hajózás akadálytalanságát és a világ minden nemzete számára biztonságának sérthetlenségét, illetve minden ügyet a világ közvéleménye elé tárni. Ezek célkitűzések gyakorlatilag a területi sérthetlenséget és a politikai függetlenséget voltak hivatva garantálni. Érdekesség viszont, hogy mind Wilson mind az őt követő amerikai elnökök mindvégig tartózkodtak attól, hogy országuk részt vegyen ebben a nemzetközi társulásban. Ennek az oka az volt, hogy bár az amerikai nép belement az első világháborúba, de még élt benne a világ ügyitől való elzárkózási szándék, azt ugyanis nem lehetett az egyik napról a másikra eltüntetni a gondolkodásukból, a Népszövetség pedig világméretű szervezet volt. Oka lehetett a távol maradásnak még az is, hogy az Egyesült Államok, mint ország nem pedig nemzet létezett, az itt lakó emberek többsége bár angolszász volt, de jelentős mértékben laktak itt más nemzetű emberek is, a folyamatos bevándorlásnak köszönhetően, a Nemzetek Szövetségének pedig kisebbségi kérdésben hozott törvényeit az USA-nak is alkalmazni kellett volna.

A Népszövetség terve így végül bekerült az USA háborús célkitűzéseit tartalmazó wilsoni Tizennégy Pontba, azon belül pedig abba a nyolcba, amelyet Wilson szerint feltétlenül meg kellett valósítani a béketárgyalások folyamán (ide tartozott még például a gyarmati igényekről való döntés, Belgium függetlenségének helyreállítása, vagy az orosz területek kiürítése). Az amerikai elnök ráadásul a Tizennégy Pontból engedett volna, annak fejében, hogy a Népszövetséget hozzák létre. Ebből is látszik, hogy Wilson mennyire komolyan gondolta a Népszövetség megvalósítását. Az elnök a béketárgyalások folyamán felismerte azok hiányosságait és igazságtalanságait. Azt is felismerte, hogy az igazságtalanságok miatt bizonyos országok között keletkező feszültség elkerülhetetlen lesz, és a feszültség akár egy újabb háborúba torkolhat. Ennek elkerülésében kulcsfontosságú szerepet szánt a Népszövetségnek, és azt

⁴⁸ Sir Edward Grey E. M. House ezredesnek, 1915. szeptember 22.; idézet LINK, Arthur S.: *Woodrow Wilson, Revolution, War and Peace*. Arlington Heights, Illinois 1979. 74.

gondolta, hogy ez az egyetemes társulás pont arra van hivatva, hogy ezeket a törvényes sérelmeket orvosolja. Wilsont annyira lelkesítette a Népszövetség gondolata, hogy sokszor beszélt a szervezetről úgy, mintha az egy olyan nemzetközi fórum lesz, amely meg tudja oldani a világ összes problémáját. Szerinte a Népszövetség háború nélkül fog eldönteni vitás kérdéseket, határmódosításokat, illetve a szükséges rugalmasságok fogja nyújtani a nemzetközi kapcsolatoknak. Dr. Isaiah Bowman,⁴⁹ Wilson egyik tanácsadója, visszaemlékezésében, amelyet az őket szállító hajó fedélzetén fogalmazott meg, így foglalta össze Wilson elképzeléseit 1918 decemberében. Ezek szerint a Népszövetség biztosítaná: „... a területi sérthetetlenség elvét, valamint azt, hogy később a békefeltételeket és a határokat megváltoztathatja, ha igazságtalanság történt, vagy a körülmények megváltoztak.”⁵⁰ Az 1919. február 14-i plenáris ülés után, ahol Wilson előterjesztette a Népszövetséget, a következőket mondta: „*úgy hiszem ez az első igazán nagy lépés előre, mivel egyre inkább meg vagyok győződve arról, hogy megalkulása után a Nemzetek Szövetsége döntéseket tud majd hozni, és korrigálni tud olyan hibákat, amelyeket óhatatlanul elkövettünk most a béke megkötésekor.*”⁵¹

Szokásához híven Wilson hangzatos elvei az emberek meggyőzésére volt hivatva. Bár a felszínen azt láthatjuk, hogy a Nemzetek Szövetsége a „világ megmentésére” lett létrehozva, de ez korántsem olyan egyszerű, mert a valódi érdeket mások voltak. Az ideológia szerint ez a szervezet elhozhatja a „földi paradicsomot” azzal, hogy mindenkit egyenlővé tesz és egy szintre emel, vagy hogy mindenáron megakadályozza az agressziót stb. Nyilván ezek fontos lépések volt a nemzetközi jog történetében, mert pl. kisebb államoknak most nyílt először lehetőségük komolyabb szinten is érvényesíteni akaratukat, illetve beleszólhattak a világ fontosabb ügyeibe, amelyre eddig csak „kiváltságos” nagyhatalmaknak volt lehetőségük. Igen ám, de történelmileg viszont teljesen más célt szolgált ez a szervezet. Wilson és vele karöltve a brit politikusok nem csak csupa jó szándékból hozták létre a Népszövetséget. E mögött bizony reális érdekek is húzódtak, amelyek kimondása kínos lett volna, hisz láhattuk, hogy az amerikai nép nagyon nehezen egyezik bele olyan döntésekbe, amelyek nem a már említett messianisztikus szerepet hivatott betölteni. Ezt Wilson és a legközelebbi tanácsadói is pontosan tudták. Ezért a Nemzetek szövetségét zseniálisan bibliai példával élve salamoni bölcs döntő bírónak tüntették fel, hogy népük számára ez befogadható legyen. Csak egy ilyen módszerrel remélhették, hogy a közhangulat, de ami még fontosabb a kongresszus és a szenátus

⁴⁹ Dr. Isaiah Bowman (1878-1950): Földrajztudós és Wilson elnök másik tanácsadója volt, akit magával vitt a párizsi békekonferenciára.

⁵⁰ Bowman-memorandum, 1918. december 10.; idézet: SEYMOUR, Charles ed.: *The Intimate Papers of Colonel House*. Boston – New York 1926-28. 4. köt. 280-281.

⁵¹ idézet: TILMAN, Seth P.: *Anglo-American Relations at the Paris Peace Conference of 1919*. Princeton, 1961. 133.

ezt ratifikálja. Az angolok esetében is fennállt ez a helyzet, hisz politikusok emlékeztek még arra, amikor egy évszázaddal azelőtt három év alatt fel kellett adniuk a Szent Szövetségben való részvételüket, az elégedetlen közhangulat és angol parlament miatt. Franciaország helyzete is hasonló volt, csak ott a francia nép érthető okokból nem egy bírósági fórumot akart látni, hanem egy olyan szervezetet, amely katonailag is biztosítja országukat egy agresszióval szemben. Hisz Anglia és Amerika hozzájuk képest geopolitikai biztonságban voltak, addig Franciaországnak kellett a saját földjén és saját lakosai vére árán megvédeni az amerikaiak és angolok „világbékéjét”. Látható, hogy már a megalakuláskor nagy probléma volt, hogy minden nagyhatalom más érdekekkel próbálta a Nemzetek Szövetségét megalakítani. Természetesen ez nagyon fontos, de itt Amerika szemszöge számított a legjobban.⁵²

Az Amerikai Egyesült Államoknak ugyanis voltak érdekeik, főleg az első világháború után, Európa és a világ felé, és erre a Népszövetség kellett nekik, az eddig vizsgált ideológiai okok miatt. Hisz Amerika most már szerves része volt a világpolitikának és még inkább a világgazdaságnak. Elég ha csak a hatalmas kölcsönökre gondolunk, amelyeket éveken át folyósított az antant hatalmak számára.⁵³ És az USA bármennyire a világvezető gazdasági hatalma volt, nem tett volna nagyon jót, ha a kölcsöneinek nem hogy haszna nem származik, de még nem is fizetik vissza, amely egy ország hatalmi potenciálját igen nagymértékben csökkentheti, ha meggyengül annak gazdasága, és világvezető hatalmi szerepe is veszélybe kerül. Wilson és delegációja pedig pontosan tudták, hogy ha ez bekövetkezik, akkor a sok éves munkájuk, és elődjeik évszázados törekvéseit dobják ki az ablakon, amelyek arra irányultak, hogy ügyesen lavírozva az Egyesült Államok legyen a világ első számú hatalma. E mellett az ideológiai alap lehetőséget nyújtott arra is, hogy a Nemzetek Szövetsége esetleg lefegyverezze nem csak a vesztes központi hatalmak országait, de a világ számos más nemzetét is. Ez fontos katonai-biztonságpolitikai cél is volt az USA számára, hisz így nagymértékben csökkenthette bármely ország erejét a sajátjával szemben, elég, ha csak a washingtoni szerződésre gondolunk, amelyet aztán a Népszövetség is ratifikál.

Nyilván ezeket az érveket jól láthattuk, hogy nem lehet az ideológiától átfűtött amerikai nép számára egyértelművé tenni. Ők tényleg hittek abban, hogy a demokráciáért, és ennek zálogaként a békéért szálnak harcba, és képviselik magukat a párizsi békekonferencián, nem pedig országuk hatalmi pozíciójának megerősítése miatt. Az ideológia pedig akármilyen

⁵² KISSINGER: *Diplomácia*. 230-232.

⁵³ Bár csak 1917-ben lépnek be az első világháborúba, de már 1915-től kezdve segítik kölcsönökkel, mind a francia, mind az angol gazdaságot.

szépnek is tűnik azért nem szabad azt hinni, hogy ebben az amerikai politikai elit, sőt maga Wilson elnök, vagy tanácsadói hittek is volna.⁵⁴

Az elnök elképzelése a Népszövetségről így a következő volt: egy kettős jogkörű szervezet, amelynek feladata egyrészt a versailles-i békét betartatni, másrészt pedig ennek a békének a hibáit helyrehozni. Ebből is láthatjuk, hogy az amerikai elnök már a béketárgyalások folyamán felismerte, hogy ez a béke több olyan hibát fog ejteni, amely a későbbiekben újabb fegyveres konfliktusokhoz vezethet. Mivel a béketárgyalásokon nem tudta keresztül vinni e hibák elkerülésére tett javaslatait, ezért minden reménye a Népszövetség volt. Viszont Wilson felismerte a helyzet kettősségét is. Nem lehetett volna ugyanis arra egyetlen példát sem találni, hogy az európai országok határait valaha is a világtörténelem folyamán nemzetközi jogra való hivatkozással törvényi úton változtatták volna meg. Az elnök azt is nagyon jól tudta, hogy saját országának népe soha nem egyezne bele egy olyan katonai beavatkozásba, amely során a versailles-i békét kellene megvédeni. Wilson ezt a problémát úgy gondolta elhárítani, hogy nem katonai erőre, hanem a világ közvéleményére bízta az agresszió elleni szankciók meghozatalát. Ezt a gondolatát pedig a következőképpen vázolta a békekonferenciának 1919 februárjában: „*ezt az eszközt (a Nemzetek Szövetségét) alkalmazva mindvégig elsősorban és legnagyobb mértékben a világ közvéleményének erkölcsi erejére támaszkodunk.*”⁵⁵ Abban az esetben, amikor már a közvélemény ereje nem elég, akkor sem katonai beavatkozással kell megoldani a fennálló problémát, hanem olyan békés módszerekkel, mint például különféle gazdasági szankciókkal. A már említett Bowman-memorandum ezt így írta le: „*Ami az önfegyelmet illeti, van alternatívája a háborúnak, nevezetesen a bojkott; azt az államot, amely vétkesnek találtatik, teljes kereskedelmi zár alá lehet vonni, beleértve a postai és távírói szolgáltatásokat is.*”⁵⁶ A gond csak ott volt, hogy egyetlen európai állam sem látott még ilyen rendszert működni, mint amilyet Wilson elnök megálmodott a Nemzetek Szövetségében.⁵⁷⁵⁸

A történelem később bebizonyította, hogy Wilsonnak és oly sokaknak a békeszerződés hiányai kapcsán igaza lett, viszont a Népszövetség, amelyet arra szánt, hogy ezt a problematikát megoldja, nem tudta megfelelően kezelni, nem úgy ahogy Wilson remélte. Bár Wilson elnök elképzeléseit nem tudta valóra váltani, de végül mégis meghatározó szerepet játszott a

⁵⁴ KUEHL, Warren Frederick: *Keeping the covenant: American internationalists and the League of Nations, 1920 – 1939*. Kent, Ohio 1997. 19-22.

⁵⁵ Woodrow Wilson beszéde a Békekonferencia harmadik plenáris ülésén, 1919. február 14. idézet LINK: *Papers of Woodrow Wilson*. 175.

⁵⁶ Bowman-memorandum; idézet SEYMOUR: *Intimate Papers*. 281.

⁵⁷ KISSINGER: *Diplomácia*. 215-230.

⁵⁸ WERTHEIM, Stephen: *The League that Wasn't*. 818-832.

20. század első évtizedeiben. Ha nem is egyetemlegesen, de az Egyesült Államok számára mégis fontos szervezet lett.

4.4. Külpolitikájának értékelése

Wilson elnök egy fontos változást hozott az amerikai külpolitikai hagyományba. Neki sikerült először közös nevezőre hozni az amerikai idealizmust a külpolitikával. Mind a mai napig a wilsonizmus hatja át az amerikai gondolkodást. Őt követően szinte mindegyik amerikai elnök az ő nézeteit követte, csak éppen más módszerekkel. Bár természetesen ennek az eszmerendszernek is akadtak bőven kudarcai, de kudarcai miatt hiába érte folyamatos kritika, az ő eszmerendszere mind a mai napig fontos alapja az amerikai külpolitikai gondolkodásnak. Ezenkívül a wilsonizmus még egy problémát felvetett az amerikai külpolitikában, azt hogy vajon Amerikának a geopolitikai és nemzeti érdekeit el kell felejteni vagy ezen érdekek azonosak az agresszió megakadályozásával, illetve a béketeremtés iránti érdekeivel.⁵⁹

4.5. A wilsonizmus külpolitikai kudarcai

Bár a wilsonizmus, ahogy láttuk, számos sikert ért el az Egyesült Államok számára, több olyat is, amely elsőre nem tűnt annak, csak a későbbiekben fejtette ki a hatását. De akadtak hibái is, amely rengeteg problémát vetett fel, és több esetben kudarcot vallott az elnök külpolitikájában. Ilyen volt a párizsi békekonferencia vagy Nemzetek Szövetségében való részvétel is. Ebben a fejezetben ennek okait fogom megvizsgálni.

Amikor ugyanis az Egyesült Államoknak először lehetősége adódott arra, hogy jelentősen befolyásolja a nemzetközi rendszert, akkor úgy tűnt csúfos kudarcot szenvedtek. Wilson Tizennégy Pontja, amely országa háborús céljait tartalmazta, végül hosszabb vagy rövidebb távon megbukott. Titkos szerződéseket ezután is kötöttek,⁶⁰ a nemzetközi civil hajózás jogát még ők maguk is megsértették, a nemzetek önrendelkezési jogai pedig megbuktak a kelet-közép-európai térségben stb. Pedig ez nem csak az elnök álláspontját, hanem mint láthattuk egy teljes nemzet saját hagyományára épülő álláspontját tükrözte. Érthető, hogy az amerikai nép becsapottnak érezte magát a békekonferencia után, így majd vezetőik kénytelenek lesznek pártpolitikától függetlenül visszatérni az elzárkózás politikájához. Badarság lenne azt hinni, hogy az Egyesült Államok ezzel teljes diplomáciai vereséget szenvedett, bár rövidtávon úgy tűnt. A Wilsont követő amerikai elnökök ugyanis nagyon jól felhasználták az általa létrehozott Nemzetek Szövetséget. Ezzel a 20-as évtizedben számos diplomáciai sikert értek el. Bár a Nemzetek Szövetsége, amely nem úgy működött, ahogy azt eredetileg elképzelték, és az

⁵⁹ KISSINGER: *Diplomácia*. 45-46.

⁶⁰ Elég ha csak a müncheni szerződésre, vagy az olasz-etióp válság során történő Laval-Hoare tervre gondolunk.

eredményesség terén se alkotott valami maradandót, de ennek okai már túlmutatnak a felvetett témán. Az a szerep ami miatt fontos számunkra, hogy ez volt az a szervezet amelyen az Egyesült Államok képviseltetni tudta magát még úgy is, hogy hivatalosan nem vett benne részt. Ez a szervezet ugyanis az említett wilsoni elvek alapján lett felállítva, így ez a szervezet tökéletes lehetőséget adott arra, hogy tartsák a kapcsolatot a nemzetközi politikával, úgy hogy hivatalosan még a zárkózottságuk látszatát is fenntarthatják. Ez tökéletesen terep volt az amerikai politikusoknak, hisz a 20-as években a nemzeti közhangulat egyértelműen visszatért a klaszikus elzárkózáshoz. Ennek nyilván több oka is volt, hisz becsaphatva érezhették magukat, hogy a béke-tárgyaláson nem vették őket komolyan. A Népszövetség viszont teret ad az amerikaiaknak, hogy különböző érdekeiket érvényesíthessék, úgy hogy semmilyen kötelezettséget közben nem kell vállalniuk. Ez az érdekes helyzet áll majd fent a 30-as évekig, amelyet a világgazdaság összeomlása fog csak megváltoztatni. De ez nem a wilsonizmus eredménye volt, hanem annak kudarca. A wilsonizmus ugyanis nem vált be a Népszövetséggel kapcsolatban, hanem annak kudarcából tanulva építette fel az Egyesült Államok az ezzel kapcsolatos külpolitikáját.⁶¹

Kudarcnak pedig azért nevezhető, mert bár a Nemzetek Szövetségét Wilson elnökek azért hozták létre, hogy országuk hatalmi pozícióját egyértelművé tegyék, és a hozzá kapcsolódó ideológiai háttérrel is jól megteremtették a nemzetközi szervezet számára. Ráadásul Wilson elnökek világ körüli népszerűsítő úton is részt vettek, hogy meggyőzzék a világot arról, hogy számukra is fontos a Nemzetek Szövetsége. A történelem furcsa fintora, hogy pont saját országa utasította vissza először a Szövetségben való részvételt. Hogy miért? Ennek több és összetett okai voltak, belpolitikai és külpolitikai egyszerre. A belpolitikait a következő fejezetben tárgyalom.

Először is fontos maga az elnök személyét, és az őt körülvevő tanácsadói testületet szemügyre venni. Maga az elnök a háború végére már súlyos beteg volt, túl volt már egy infarktuson is. Orvosai nem ajánlották neki, hogy ilyen állapotban egy hosszú útra és egy konfliktusokban biztos gazdag tárgyaláson részt vegyen. Ráadásul útja során még egy szélütést is kapott, ami alaptól rontott állapotán, és végleg megpecsételte elmeállapotát. De ez csak a későbbiekben válik fontossá. Nekünk fontosabb az, hogy mit gondolt, és ezt gyakorlatba, hogy próbálta átültetni. Itt ugyanis nagy problémák voltak. Wilson abba a hibába esett, mint sokan mások előtte is. Túlságosan elbízta magát, és azt hitte, hogy mind a tárgyaláson, mind otthon az ő szava fog dönteni. A békekonferencia története mindenki számára ismeretes, hogy

⁶¹ TAYLOR, A. J. P.: *A második világháború okai*. Budapest 1999. 86-88.

a francia és angol vezetők nem nagyon vették figyelembe az elnök szándékait. Ismerték az elnök habitusát is: tudták, hogy könnyen meghunyászkodik, és nem nagyon mer konfliktust vállalni. Nem véletlen, hogy a végén már nem az elnök tárgyalta a szövetségesekkel, hanem inkább, sokszor Wilson tudta nélkül, tanácsadói. Köztük a legfontosabb Edward M. House ezredes volt. Ha Amerika valamit elért a tárgyalásokon, akkor az inkább sokszor az ezredes érdeme volt, aki keményebben is ki tudott állni országa érdekei mellett. Ő nemcsak, hogy fontos tanácsadója volt, hanem személyes jó barátja is volt az elnöknek, aki ötleteivel és gondolkodásával tudott hatni Wilsonra, hogy, ha éppen ő tárgyal, akkor az ő ötletei merüljenek fel az elnökön keresztül. Jól jellemzi azt, hogy mennyire lehetett hatni az elnökre az, hogy a francia követség élükön Léon Bourgeois-val⁶² kis híján meggyőzték Wilson elnököt arról, hogy a Népszövetségnek legyen egy közös hadserege arra az esetre, hogy meg tudja védeni tagjait egy agresszióval szemben, illetve ha kell erővel is érvényt szerezzen akarataiknak. A francia érdekek francia szempontból teljesen érthetők, de az USA ekkor nem állt még készen arra, hogy bármilyen nemzetközi segítségnyújtásra garanciát vállaljon, főleg katonait. Nem azért, mert nem volt meg neki a megfelelő gazdasági és katonai potenciál, csak az említett hagyományos amerikai gondolkodás miatt erre se a szenátus se a kongresszus nem adott volna felhatalmazást az elnöknek. Ezt pontosan tudták Wilson tanácsadói és lebeszélték az elnököt ennek a felvetésnek a támogatásáról. Így Wilson visszautasította a francia ajánlatot mondván: *„hogy az egyetlen lehetőség az... hogy bízunk a Nemzetek Szövetségébe tartozó nemzetek jó-hiszeműségében... Ha veszély fenyeget jövőnk mi is, de bízunk kell bennük.”*⁶³ Nyilván a franciák ezzel nem érték be és próbálták meggyőzni a briteket arról, hogy győzzék meg az elnököt felvetésük jogosságukról. Persze a brit vezetők ezt ugyancsak nem támogatták, egyrészt hasonló okokból mint az amerikaiak, másrészt a brit politikusok sem látták volna szívesen, hogy Amerikai csapatok fogják garantálni a Népszövetséget, nyilván ők azt hitték, hogy még világhatalomnak számítanak, és a Szövetségről úgy gondolkodtak, hogy ezt nekik kell vezetni, nem pedig az Egyesült Államoknak. Ilyen okok miatt Lord Cecil angol követ⁶⁴ erre a következőképpen válaszolt Léon Bourgeois-nak. *„Amerika – mondta Cecil – semmit sem nyerhet a Nemzetek Szövetségétől... Hagyhatná az európai ügyeket és foglalkozhatna a saját-*

⁶² Léon Bourgeois (1851-1925): francia miniszterelnök volt 1895 és 1896 között. Tudós létére aktívan részt vett országa politikai életében. A párizsi békekonferencia francia képviselőjének egyik vezető tagja volt.

⁶³ idézet: BIRDSALL, Paul: *Versailles Treaty Twenty Years After*. New York 1941. 128.

⁶⁴ Edgar Algernon Robert Gascoyne-Cecil (1864-1958): brit diplomata, ügyvéd és politikus volt. A párizsi konferencián külügyminiszter-helyettesként vett részt. Később Lancaster kormányzója volt.

jával; Franciaország támogatására tett amerikai ajánlat gyakorlatilag ajándék volt...⁶⁵ Látjuk tehát, hogy a tárgyalások alatt mennyire változott Wilson véleménye, ami köszönhető egyrészt a betegségének, másrészt a jóhiszeműségének, ami miatt befolyásolható volt, harmadrészt annak, hogy Wilson azt hitte, hogy az ő eszmerendszerét Európa minden további nélkül befogadja. Ez viszont nem volt így, mert Európa más értékrendet és más filozófiát képviselt, mint az Egyesült Államok. Wilson mondhatni beleesett abba a problémába, mint Rooseveltnél, csak ő fordítva. Ha 1919-ben egy Rooseveltné kaliberű elnök áll az Egyesült Államok élén, aki jártas a hagyományos európai érdek diplomáciába, és ismeri a politikai kultúráját, akkor valószínűleg az Egyesült Államok érdekei is hatásosabban lettek volna képviselve mind a békétárgyaláson, mind pedig egy megalakuló Nemzetek Szövetségében, ha egyáltalán Rooseveltné támogatott volna bármiféle ilyen kezdeményezést. Az amerikai delegáció tehát Európában az elnök személye miatt bukott meg, nem amiatt, mert az USA nem akart részt venni igazán egy nemzetközi nagyhatalmi rendszerben.⁶⁶

Ehhez még az is hozzájárult, hogy az elnök a saját ideológiai kelepccéjébe esett. Egy olyan szerevetről beszélt, ahol mindenki egyenlő, de a valóságban ezt ő egyáltalán nem gondolta komolyan. Nyilván nem etnikai alapon volt problémája más nemzetekkel, bár a japánokat ő is ezért vetette meg, mint a korban szinte minden amerikai, hanem fejlettségi alapon. Azzal hogy Wilson azt hirdette, hogy azok a nemzetek számítanak, akik demokratikus berendezkedéssel bírnak, azzal egyértelművé tette, hogy léteznek fejletlenebb, alsóbbrendű nemzetek, akiknek szimplán annyi a bűnük, hogy nem rendelkeznek az általa elvárt fejlett intézményrendszerrel. Ez a történetfilozófiai meglátása bizony durvább értelemben rasszistává tette. Ő is osztotta azt az elképzelést, ami a korban nagyon divatos volt: szerinte ugyanis nem minden nemzet áll még készen arra, hogy önmagát kormányozhassa, mert nincs meg hozzá a kellő „fejlettség” mind intézményi szinten, mind értelmi szinten. Az ilyen alapon történő meghatározás egyáltalán nem áll párhuzamban az egyenlőséggel. Wilson elnök híres liberalizmusa nem volt a klasszikus értelemben vet liberalizmus, ez inkább a liberálfasizmus⁶⁷ határait feszegette. Ezen még az se segített, hogy a tanácsadói testülete más nézeteket vallottak volna, hisz ők is hasonlóképp gondolkodtak, élükön House ezredessel, aki már texasi származása miatt is hasonlóan rasszista értékrendet képviselt, de az angol követek is ezt tartották igaznak, miért is ne tették volna, hisz egy egész gyarmatbirodalmat erre az ideológiai meggyőződésükre alapoztak. Ezt jól bizonyítja a békekonferencián a plenáris üléseken véghezvitt

⁶⁵ idézet: MILLER, David Hunter: *The Drafting of the Covenant*. New York – London 1928. 1. köt. 216.

⁶⁶ COOPER, John Milton: *Woodrow Wilson: A Biography*. New-York 2009. 420-453.

⁶⁷ A liberálfasizmus fogalmat Jonah Goldberg amerikai történész határozta meg. Szerinte a liberális baloldal is tud kirekesztő lenni a más nézeteket, hagyományokat és értékeket képviselőkkel szemben.

cselekedetei is. Az 1919. április 11-én tartott ülésen, amelyen a Nemzetek Szövetségének tervét próbálták felvázolni, a japán delegátusok előterjesztettek egy kitélt, amely a faji egyenlőséget tartalmazta, miszerint „a nemzetek egyenlőségének elvét a nemzetiségekkel (a többségi is) való jogos bánásmódot olyan erkölcsi alapnak kell tekinteni, amely meghatározza a Népszövetség jövőbeli működését.” Az angol delegátusok ellenezték ezt a kitélt, mert semmi kedvük nem volt ahhoz, hogy egy Japánnal vagy egy Perzsiával egy jogú országnak számítsanak. Amikor az ülés elnöke maga Wilson elnök, szavazást kezdeményezett a 17 delegációból 11 a japán javaslat mellett szavazott. Ennek ellenére Wilson úgy döntött, hogy a szavazás érvénytelen, mivel a szavazás nem volt teljesen egyhangú. Soha más alkalommal nem kért egyhangú szavazást semmilyen ügybe. Az is abszurd, hogy egyáltalán egyhangú szavazásra hivatkozott. Még az Egyesült Államokban is a legnagyobb súllyal bíró kérdésekhez is elég volt kétharmados többség, ami bár itt pár százalék híján nem volt meg, de erre nem volt szükség, hisz a tárgyaláson elég volt egy szimpla többség is. A japán küldöttek viszont nem hagyták annyiban tervüket és ismét felhozták az ügyet az április 28-i plenáris ülésen, és ismét veszítettek a kombinált angol-amerikai elutasítással szemben. Ez még csak a kezdet volt, bár már azt is elég nehezen lehet elmagyarázni egy amerikai kongresszusnak, vagy szenátusnak, hogy mindenki egyenlő, de nem teljesen. A további üléseken Wilson elnök szintén megerősítette a nemzetközi hierarchiát, amikor meghatározta azokat a fejlettségi állapotokat, ami szerint a különböző Szövetségi mandátumokat kiosztották (A, B és C) és nemcsak a központi hatalmak legyőzött népeinek, hanem úgy egészébe véve mindenkinek, aki később majd csatlakozni szándékozik. Úgy gondolta, hogy pl. Európa készen áll az önkormányzatra, de az Európán kívül nemzetek nem feltétlen. A Közel-Keleten néhány nép, amelyik az Oszmán birodalomból vált ki viszonylag fejlettnak volt tekinthető és A mandátumokat kaptak, pl. Törökország. B és C mandátumokat kaptak az úgynevezett kevésbé fejlett népek, amelyek Németország korábbi afrikai és csendes-óceáni gyarmataiból lettek. Wilson gondolkodásában az afrikaiak voltak a legkevésbé fejlettek ilyen tekintetben. A mandátumok kiosztásának feladatát ki másra, mint legjobb barátjára House ezredesre bízta, aki a londoni konferencia fő amerikai küldötte volt 1919 nyarán, aki cseppet sem volt egyenlőség hívóbb, mint maga az elnök. Így Wilson külpolitikája, ahogyan a hazai szegregációt is támogatta pont a japánokkal szemben, megmutatja, hogy mennyire elkötelezett volt a fejlettebb országok felsőbbrendűsége felé. Bár ebből amerikai történészek, mint Lloyd E. Ambrosius⁶⁸ arra következtetnek, hogy Wilson rasszista volt, és a fehérek felsőbbrendűségét támogatta, de ez nem teljesen helyén való. Bi-

⁶⁸ Lloyd E. Ambrosius amerikai történész, a Nebraska állambeli Lincoln egyetem professzora. Wilson elnök és az amerikai külügyi hagyomány egyik fontos kutatója.

zonyos szinten ebből arra lehet következtetni, hogy etnikai alapon különböztette meg a világ nemzeteit, de ő nem etnikai hovatartozásuk miatt tette, sokkal inkább a már említett fejletlenségük miatt. Ő inkább azért volt ezekkel a népekkel kidasztó, mert nem látta elég érettnek arra őket, hogy saját maguk sorsát irányítsák. Ha már a fejlettebb népek segítségével elég érettek lesznek erre, akkor már elengedik kezüket. Wilson inkább egyfajta gyerekeknek tartotta ezeket a népeket, a fejlettebbeket pedig felelősségteljes szülőknak, akiknek az a feladatuk, hogy a még fiatal „gyerekeket” felneveljék. Nyilván ez csak az elnök nézete volt, a tanácsadók, mint House ezredes, és az angolok már nem voltak ennyire naivak, mindössze jól jött, hogy az amerikai elnök van olyan hiszékeny, hogy azt hiszi ők is ilyen magasztos célért támogatják terveit. Wilson etnikai rasszizmusa egyedül a japánokkal tanúsított viselkedésében nyilvánult meg. Japán állandó tagságát a Tanácsban se támogatta az amerikai delegáció, élén az elnökkel, de részben brit nyomásra, részben azért mert más országot nem tudtak elképzelni az adott helyzetben, amely Japán helyére léphetne. A legnagyobb eséllyel Brazília pályázott volna erre, de ezt az amerikaiak szintén elvetették, hisz tudjuk jól, hogy az amerikai kontinensen csak ők lehetnek nagyhatalom, és a térség sorsáról is csak nekik lehet döntési joguk, így egy másik hatalom, mint Brazília egy szintre emelése az Egyesült Államokkal elképzelhetetlen volt. Ettől függetlenül ez a fontos ideológiai ellentmondás jó terepet nyújtott az elnök és az általa kitalált Nemzetek Szövetségének bírálói körében, ami csakugyan fontos hatással volt azokra, akik majd eldöntik, hogy USA csatlakozzon-e a Szövetséghez.⁶⁹

⁶⁹ AMBROSIUS, Lloyd E.: *Woodrow Wilson and the Birth of a Nation: American Democracy and International Relations*. In: *Diplomacy and Statecraft*, 18 (2011) 707-709.

5. A wilsonizmus hatása a belpolitikára:

Bár a wilsonizmus fő területe a külpolitika volt, de belpolitikailag is fontossá vált. Ahhoz ugyanis, hogy az amerikai népet bármilyen külpolitikai szerepvállalásra rávegye, ahhoz amerikai embert meg kellett vezetni.

Otthon ugyanis adódtak gondok. Mint írtam nemcsak a békekonferenciával bízta el magát Wilson, hanem az otthoni helyzettel is. Ezt kevesebbet szoktuk emlegetni, de ez talán még fontosabb összetevője volt, annak a ténynek, hogy az USA miért maradt távol a Népszövetségtől, mint, hogy mi történt a békekonferencián, hisz azok is otthon csapódtak le a politikai viták szintjén. Wilson elért érdemei ellenére nem volt népszerű elnök. Megválasztását a republikánus párton folyó hatalmi harcnak köszönhette, majd 1916-os választáson republikánus ellenfele igen erősen megszorongatta, mindössze három százalékon és huszonhárom elektori helyen múlt az elnökség. Népszerűsége egész elnöksége alatt folyamatosan csökkent. Ennek csúcspontja az 1918. november 5-ei kongresszusi választás volt. Alig pár nappal országuk egy nagyhatalommal szemben történő első győzelme előtt az amerikai nép egyértelműen nyilvánvalóvá tette, hogy nem kér többet a Wilson-adminisztrációból. Manapság divatos azt mondani, hogy ha valamely amerikai elnök meg akarja nyerni a következő választást, akkor csak vívjon egy győztes háborút. Láthatjuk ez közel sem volt így a korban, hiszen már első jelentősebb győztes háborújuk után a Wilson vezette demokrata párt, nagy vereséget szenvedett a kongresszusi választáson az ellenzékkel szemben. Ettől még Wilson elnök maradt hatalmon, de ha valamihez kellett a kongresszus vagy a szenátus hozzájárulása, akkor ott már nem számított mit mond az elnök, a fontosabb kérdésekhez a kétharmad meg végkép csak „álom” kategóriába tartozhatott, még akkor is ha az amerikai demokráciában akkor is és mind a mai napig nem jelent egyet a pártpolitika és a személyes vélemény egy szavazásnál. Az 1920-as választásokon Wilson már csak azért nem indult, mert egészségügyi állapota már nem engedte,⁷⁰ nem pedig azért mert egyértelműen elvesztette az amerikai választópolgárok bizalmát, amit jól bizonyít, hogy tizenkét éven keresztül és három választást zsinórban republikánus jelölt vitte el, fölényes győzelemmel, és csak egy gazdasági világválság kell ahhoz, hogy a demokrata párt visszanyerje erejét.⁷¹

Wilson ráadásul nem ismerte fel az otthoni helyzet súlyosságát. A választások után ugyanis nem sokkal indult útjára, hogy részt vegyen a béketárgyaláson, és Thomas R. Mars-

⁷⁰ A mai jog szerint az amerikai elnökök csak két elnöki ciklust kormányozhatnak végig, de ez ekkor még nem volt meghatározva. Ezt csak Franklin D. Roosevelttől után Truman elnök alatt kerül be az alkotmányba, mint huszonkettedik alkotmánykiegészítés 1947. március 21-én.

⁷¹ MAGYARICS Tamás: *Az Amerikai Egyesült Államok története. A rövid XX. század (1914-1991)*. Budapest 2008. 20-21.

hall alelnökre bízta az otthoni ügyeket, illetve, hogy ő járja körbe az országot a Népszövetségért kampányolva. Már ezt se nézte jó szemmel az amerikai közvélemény, illetve a kongresszus és a szenátus, hisz tulajdonképpen az országnak egyik vezetője se törődött a belügyekkel, mert mindketten kampány utat folytattak. Pedig volt ebből bőven.⁷²

A háborús gazdaság ellen rengetegen tüntettek követelve a békegazdaság visszaállítását, és a kongresszus se díjazta, hogy a stabil gazdasági helyzetüket kockáztatja Wilson elnök azzal, hogy igen nagy pénzüsszeggel segíti talpon maradni az antant hatalmakat, és cserébe semmi garancia nincs arra, hogy ez a pénz rövid időn belül, vagy egyáltalán visszafolyik. Emellé, a háborús helyzetnek köszönhetően, a szólásszabadságot és a véleménynyilvánítási jogot is szabályozni kellett, a német és az akkorira az USA-ban is megerősödő szocialista-kommunista propagandával szemben. Az amerikaiak többsége ugyanis megriadt az oroszországi bolsevizmus előretörése miatt, a felerősödő nyugat-európai bevándorlók anarchizmusától, és magától Európától is, amiért nem vették figyelembe országukat a béketárgyaláson. Az amerikai ember úgy érezte, hogy ők csak eszköz voltak, nem pedig partner az antant országok számára. A kormányzat pedig ezeket mind a „vörösök” nyakába varrta, és e miatt csökkentette a szabadságjogokat az ország történetének során először. A helyzetet súlyosbította, hogy az 1880-as évek nagy kivándorlási hulláma rengeteg közép- és kelet-európai ember Egyesült Államokba való költözködését jelentette. Ők pedig főleg nagyvárosokban helyezkedtek el, többségük sokszor politikai menekült is volt, egy csoportba tömörülve, az integrálódásról pedig hallani sem akarva. Nem elég, hogy a bűnözés ennek köszönhetően megnőtt, de még politikai merénylettel is tarkították az amúgy se egyszerű belpolitikai helyzetet.⁷³ A Wilson-adminisztráció, amelynek elnöke nem törődött a belpolitikai válsággal, ami azért nem volt annyira súlyos mint az elsőre látszik, ugyanis minden idejét és erejét lekötötte a nagy „álma” a békeszerződésről. Így miniszterei az ő engedélyével megfigyeltek, és lecsuktak embereket, és ehhez elég volt annyi, ha „bomlasztó” ideológiát hirdetnek, vagy csak beszélnek róla. Ennek a csúcspontja pedig a több ezer ember Szibériába történő deportálása volt.⁷⁴

Wilson ugyanis kész volt mindent megtenni az ellen, hogy a sajátján kívül bármilyen más propaganda szólhasson. Ahogy elnökké választása idején, úgy a háború előkészítésében, is felhasználta a médiát az emberek mozgósítására. A probléma az volt, hogy ez nem csak a baráti sajtó felhasználását jelentette. Amely sajtótermék nem volt hajlandó Wilson propagandáját követni, illetve megkérdőjelezte a háborút, vagy a negatív propagandát a németekkel

⁷² COOPER: *Woodrow Wilson*. 163-168.

⁷³ A. Mitchell Palmer igazságügyi miniszter lakása előtt robbantottak bombát olasz anarchisták. MAGYARICS: *Az Amerikai Egyesült Államok története*. 17.

⁷⁴ i. m. 16-18.

szemben, vagy bármi mást, amit a Wilson kormányzat elrendelt, azt a sajtót beszüntették, tulajdonosait, írókat akár le is csukták. Ehhez hozzájött, hogy megszervezték azokat a csoportokat, akik államokat járva kopogtattak be az emberekhez, és terjesztették a propagandát. Ezen felül ott voltak azok a politikai alkalmazottak, akik jelentettek minden olyan esetet, amikor valaki akár csak szóban is elégedetlenséget fejtett ki a kormány politikája ellen. Ők ezt jelentették, a kormányzat pedig büntetett. Általában állásukból bocsájtották el őket, de akár le is csukhatták őket, a helyzettől függően. A leghíresebb eset Robert La Follette wisconsini szenátor⁷⁵ esete volt. La Follette, a progresszív párt vezetője, ellenezte a háborúba lépést, ami miatt kishíján elvesztette szenátori helyét. Wilson ráadásul nemcsak a háború ellenes tüntetőkkel járt el ily keményen. Fellépett a szocialista-kommunista ideológiával szemben is. A kommunizmust különösen kártékónynak tartotta. Nem csoda, hisz a század elejére a kommunista eszme egyfajta kiutat, egy utópiát, a földi paradicsom megvalósíthatóságának lehetőségét ígérte. Ez pedig adott egy riválist a wilsonizmusnak. Mert a wilsonizmus is egyfajta követendő ideológia, amely ugyancsak a földi paradicsom eljövételét volt hivatva szolgálni, nyilván merőben más eszmerendszer alapján, mint a kommunizmus. És bár otthon a kommunizmust kártékónynak tartotta, de oroszországi eljövetele kapóra jött számára, így ugyanis már senki sem kérdőjelezhetette meg, hogy az Egyesült Államok a „demokratikus” országokkal harcol a „despotikus országokkal” szemben. A háború után pedig hathatósan támogatta az Oroszországi intervenciót, a vörös vész elhárítása miatt.⁷⁶

Láthatjuk, hogy az amerikaiak elsőként tapasztalták meg, hogy egy nemzetközi szerepvállalás bizony olyan jogok megcsorbításával jár, amelyeket évszázadok óta élvezhettek. Nyilván ennek célja volt, mert vezető politikusaik meg akarták előzni, hogy az ellenséges hatalmak ne tudják belülről szítani az Egyesült Államokat. Ezt egy amerikai ember, akit évszázadokon keresztül abban az ideológiában ringattak, hogy ezek a jogokra nekik születésük lévén jogalapjuk van, nem fogja elfogadni ezt a reálpolitikai érvrendszert. Így az amerikaiak egyre jobban kiábrándultak a demokraták liberalizmusából, amit az 1918-as kongresszusi választáson ki is mutattak. Ebben Wilsonnak nagy felelőssége volt. Nem azért mert ő mindenképp meg akarta csorbítani népe jogait, csupán annyira lekötötte az említett álmodozása, hogy

⁷⁵ Robert La Follette (1855-1925): Amerikai politikus. Pályafutását Wisconsin államban kezdte. Először az állam kormányzója volt 1901 és 1906 között, majd 1906-tól haláláig Wisconsin szenátora volt. Az 1924-es elnöki választáson a progresszív párt élén indult, ahol a harmadik helyen végzett, 13 elektori hellyel és a szavazatok 16,6 %-ával. Egyedül a wisconsini államban győzött. A párt 13 elektori helye innen gyűlt össze.

⁷⁶ JOHNSON, Paul: *Modern kor. A XX. század igazi arca*. Budapest 2007. 44-60.

nem is figyelt oda, hogy mi folyik a saját országában, és ez milyen következményekkel járhat saját népe életében.⁷⁷

A felsorolt szempontok pedig nagyon fontosnak bizonyultak. Hisz egy ilyen közhangulatban eleve bukásra volt ítélve mindenféle nagyszabású wilsoni terv. A már republikánus többségű szenátus nem akart semmiféle Nemzetek Szövetségéről hallani. Az általuk emlegetett érvek egyfelől a már elcsépelet „nem akarunk semmire” kötelezettséget vállalni, vagy hogy ha Európának olyan fontosak vagyunk, akkor miért néznek semmibe minket érveket felhozhatjuk. Nyilván ezek fontos kritikák, voltak az elnök felé, amikor 1919-ben hazaérve megpróbálta meggyőzni a szenátust, hogy ratifikálja a Népszövetségi részvételüket, de inkább politikai eszközök voltak, amellyel az 1920-as választásokra készítették elő kampányukat. A kötelezettség vállalás ellen pl. Henry Cabot Lodge szenátor harcolt,⁷⁸ aki az elnök személyes politikai ellensége volt, az Európától való elzárkózás legnagyobb támogatója pedig William E. Borah szenátor volt,⁷⁹ aki pedig az izolacionista⁸⁰ hangulatot próbálta meglovagolni. Egyértelműen a republikánus politikai elit ügyesen taktikázva kihasználta az amerikai közvélekedést, akik visszavágyódtak a „normalitás Amerikájába”. Ez viszont nem jelentett teljes elzárkózást egy nemzetközi szerepvállalástól, hisz mint tudjuk nem jelentett egyet a pártvezetés véleménye az őt képviselő személy személyes véleményével. Wilson is, és tanácsadói is próbálták győzködni országuk képviselőit a Nemzetek Szövetségének előnyeiről. A történet végére ott került pont, amikor még Wilson az indulás előtt elbizta magát. Amikor elindult a béketárgyalásra tulajdonképpen politikai vereséget szenvedett az ellenzéktől. De Wilson annyira lekötötte álmodozása, ami miatt meg se fordult a fejében, hogy ezt bárki is ellenezné. A helyzetet sokak szerint úgy menthette volna meg, ha marad otthon és az otthoni ügyekkel foglalkozik, és otthonról diktálja országa feltételeit szövetségeseinek, így legalább meg tudta volna vívni a politikai harcot is az ellenzékkel. Ez igaz, viszont annyiban árnyaltabb a helyzet, hogy az USA addig még nem vett részt semmilyen hatalmi tárgyaláson, így nagyhatalmi státuszát senki se ismerte el addig, amíg részt nem vesz egy ilyen tárgyaláson. Itt lett volna lehetősége arra, hogy egyértelművé tegye, hogy itt bizony Amerika diktál. Hogy ez miért nem sikerült végül, az már az elnök személyéhez vezet vissza, amit már kielemeztem. Inkább úgy tudta volna javítani pozícióját, hogy a mögötte lévő ellenzékot megosztja, és felveszi a kap-

⁷⁷ MAGYARICS: *Az Amerikai Egyesült Államok története*. 16-18.

⁷⁸ Henry Cabot Lodge (1850-1924): republikánus politikus, aki 1893-tól haláláig Massachusetts szenátora volt, és egy évig a szenátus elnöke volt 1912-ben.

⁷⁹ William E. Borah (1865-1940): befolyásos republikánus politikus 1907-től haláláig Idaho állam szenátora volt.

⁸⁰ izolacionizmusnak nevezzük az 1920-as évektől egészen az 1940-es évekig terjedő amerikai világnézetet. Lényege az volt, hogy a párizsi békekonferencia után az amerikai közhangulat újra elszigetelődő lett a nemzetközi szerepvállalást illetően.

csolatot velük. Leül tárgyalni, és megegyezik velük, hogy dolgozzák ki közösen Amerika céljait a békétárgyalásra. Ez egy olyan gesztus lett volna, amellyel meggyőzhette volna a későbbiekben az ellenzéket a Nemzetek Szövetségének fontosságáról. Ehelyett Wilson csupán daczból, sértődöttségből, és önbizalomból meghazudtolta magát. Úgy állt bosszút az ellenzéken, hogy nem tárgyalta meg velük az Egyesült Államok érdekeit és céljait a párizsi békekonferenciáról, és az Európába utazó tanácsadó testületből is kihagyta őket, egy ellenzéki politikust se vitt magával, mondván az ő érdeme, hogy Amerika győzött. E lépésével pedig hiteltelenné tette a felépített ideológiáját, mi szerint a pártpolitika az Egyesült Államok határán kívül megszűnik, és azon túl mindenki csak „amerikai”. Az átlag képviselő is azt tapasztalhatta, hogy egy olyan elnökkel van dolga, aki bár csúfosan megbukott országuk külföldi képviselésében, és nem veszi komolyan politikai beleszólási jogukat. Lodge szenátor például hajlott volna a megegyezésre, de se ő se Wilson nem engedett tervéből, így az a kevés támogató is elpártolt tőle, aki még kész volt a kompromisszumra. Így nem volt kérdés, hogy nem lesz meg a Nemzetek Szövetségébe való belépéshez szükséges szavazati többség, hanem még le is szavazzák az elnök javaslatát. A szenátus pedig annak rendje és módja szerint leszavazta az elnök javaslatát.⁸¹

Így történhetett meg az a furcsa paradoxon, hogy egy nemzetközi szervezetben az azt kitaláló és megalapító ország ne csatlakozzon a szervezethez. Wilson elnök hiába volt meszesemenően az elnökök közül politikaelméletileg a legképzettebb és legrátermettebb elnök, és hiba építette fel tökéletesen az ideológiát, akinek nyomába ilyen tekintetbe csak Ronald Reagan tudott lépni, hibás döntései és helyzetértékelése miatt megbukott. Mert azzal, hogy egy a parlamentarizmusra és igen erős elnöki hatalomra és tekintélyre épülő demokráciában, egy ilyen horderejű kérdésben leszavazzák az elnököt, az egyet jelent azzal, hogy megbukott. Az, hogy a végső megalázó vereséget nem kapta meg, az már csak súlyosbodó állapota miatt úszta meg. És ez nemcsak egy-két „ballépés” volt, hanem mint láthattuk több súlyos politikai kisiklás.

Az igazsághoz az is hozzá tartozik, hogy egy jelentős eredményeket elérő politikus bukásához Wilson elnök egyre súlyosbodó egészségügyi állapota is szerepet játszott. A szívroham, és a többszörös szélütés hatására is elvesztette józan ítélőképességét. 1919 után, politikai bukásai hatására állapota már olyan súlyossá vált, hogy az elnökségből megmaradt másfél évét már nem ő, hanem főleg második felesége, alelnöke illetve tanácsadói⁸² kormányoz-

⁸¹ MAGYARICS: *Az Amerikai Egyesült Államok története*. 14-16.

⁸² Thomas R. Marshal alelnök és Edith Bolling második felesége.

ták végig.⁸³ Betegsége hatására meg még makacsabb és erőtlenebb lett. Amíg 1916-ig tökéletesen odafigyelt, hogy a népet hogy tudja maga mellé állítani, a megválasztásától az első világháborúba lépésig stb., utána kicsúszott a lába alól a talaj. Ez után már nem figyelt oda olyan részletesen arra, hogy az ideológia tökéletes legyen. Már nem érdekelte, hogy az emberek a féligazságok helyett a valódi szándékokról is értesülni fognak. Wilson azt gondolta, hogy azzal, hogy a világháborút megnyerte, azzal végleg megnyerte az amerikai népet is, de ez nem így volt. Pont ellenkezőleg: elvesztette azok támogatásait, mert önbizalma, de már ereje sem engedte, hogy a régi wilsoni alapossággal járjon el. Erre pedig a betegsége rásegített. A kongresszusban és szenátusban egyre erősödtek azok a hangok, amelyek szerint az elnök már képtelen irányítani az országot, és helyette a felesége teszi ezt. Amikor 1919-ben Lodge szenátor meglátogatta, éppen a tiszta pillanatát kapta el. Összefüggően fél órát beszéltek. Lodge ezután az amerikai kongresszust megnyugtatta, hogy az elnök még beszámítható állapotban van. Ez pedig közel sem volt így. Ha Lodge még öt percet marad Wilson összeesik fáradtságában.⁸⁴

⁸³ MAGYARICS: *Az Amerikai Egyesült Államok története*. 16.

⁸⁴ JOHNSON: *Modern kor*.

6. Összegzés

A wilsonizmus a 20. század egyik fontos eleme volt. Wilson elnök ideológiája rávette arra az elzárkózásra hajlamos népet, hogy a világ ügyeit a kezükbe vegyék. Az Egyesült Államok ennek köszönheti, hogy nagyhatalommá tudott válni az első világháború után. A wilsonizmus mind a mai napig meghatározza, és áthatja az Egyesült Államok nemzetközi szerepvállalását. A demokrácia terjesztése, vagy az hogy az Egyesült Államok a világ csendőre, mind Wilsonhoz vezethető vissza. Ő létrehozott egy olyan eszmerendszert, amely utópiát nyújtva az embereknek követendő célt adott. Emellett nagy újítást hozott be a politikai életbe is. Ő tartotta először fontosnak, hogy az emberek inkább az ideológiát kövessék, mint hogy a mögöttes húzóerőkre figyeljenek. Ha ugyanis hisznek egy eszmében, akkor azt mindenképpen követni fogják, az apró részletek, mint a mögöttes érdekek, csak elterelik a figyelmet és gondolkodásra készítetik az embereket. Az ember ugyanis könnyebben száll harcba egy eszméért, amelynek ellensége az ő üdvét és biztonságát fenyegeti, mint egy számára távol álló reális érdekekért.

A wilsonizmus ereje pedig pont ebben rejlett. Nem véletlen, hogy Wilson idealista eszméjének legnagyobb kihívója a második világháború után a kommunizmus lett. Ez volt ugyanis az az eszmerendszer a 20. században, amely hozzá hasonló adottságokkal rendelkezett. Nyilván a kommunizmus más értékrendet vallott, de módszerei hasonlóak voltak, az emberek megvezetése a propaganda segítségével, adni egy életcélt, amely az emberiség üdvéért a távoli jövőben, hogy ezért az emberek életüket áldozzák. És mint láthattuk a wilsonizmus is élt a propaganda legváltózatossabb eszközeivel, és ha kellett a cél elérésében megvezette az embereket, vagy az egyet nem értőket ellehetetlenítette, rosszabb esetben „kivonta” a társadalomból, no persze ő nem élt likvidálással, de börtönbe zárással és internálással élt.

Függelék

Wilson Tizennégy Pontja

- 1) Nyílt, nyíltan letárgyalt békeszerződések, amelyek megkötése után nem lesz többé semmiféle titkos nemzetközi megállapodás, hanem a diplomácia mindig nyíltan és a nyilvánosság színe előtt fog tevékenykedni.
- 2) A hajózás teljes szabadsága a felségvizeken kívül eső tengereken, békében és háborúban egyaránt, kivéve, ha a tengereket nemzetközi szerződések végrehajtására irányuló nemzetközi akció révén teljesen vagy részben lezárnák.
- 3) Minden gazdasági korlátozás lehető legnagyobb mértékű megszüntetése és egyenlő kereskedelmi feltételek megteremtése mindazon nemzetek részére, amelyek hozzájárulnak a békéhez és csatlakoznak annak fenntartásához.
- 4) Megfelelő biztosíték nyújtása és elfogadása arra, hogy a nemzeti fegyverkezéseket a belső biztonsággal összefüggő legalacsonyabb szintre csökkentik.
- 5) Az összes gyarmati igények szabad, elfogulatlan és teljesen pártatlan rendezése, annak az elvnek a szigorú betartása alapján, hogy a szuverenitás idevonatkozó kérdéseinek eldöntésénél az érdekelt lakosság érdekei ugyanolyan súllyal essenek latba, mint annak a kormánynak méltányos érdekei, amelynek igényei jogosságát el kell bírálni.
- 6) Az összes orosz területek kiürítése és az Oroszországot érintő összes kérdések olyan rendezése, amely a világ többi nemzeteinek legjobb és legszabadabb együttműködését biztosítja arra nézve, hogy Oroszország akadálytalanul és korlátozás nélkül alkalmat kapjon saját politikai fejlődésének és nemzeti politikájának független meghatározására, valamint hogy biztosítva legyen Oroszország őszinte fogadtatása a szabad nemzetek társaságában az általa választott intézményekkel együtt, sőt ezen a fogadtatáson túlmenően biztosítva legyen részére minden olyan támogatás, amelyre szüksége lehet és amelyet ő maga is óhajt. Az a bánásmód, amelyben Oroszországot testvérmemzetei az elkövetkező hónapokban részesíteni fogják, próbaköve lesz jóakaratuknak, Oroszország szükségletei iránti saját érdekeiktől elvonatkoztatva tanúsított megértésüknek, valamint értelmes és önzetlen rokonszenvüknek.
- 7) Az egész világ egyet fog érteni abban, hogy Belgiumot ki kell üríteni, és helyre kell állítani, anélkül, hogy megkísérelnék korlátozni szuverenitását, amelyet

minden más szabad nemzettel együtt élvez. Egyetlen más cselekedet sem fogja ennél jobban szolgálni a nemzetek bizalmának helyreállítását azon törvények iránt, amelyeket egymás közötti kapcsolataik szabályozására maguk alkottak és meghatároztak. E kiegészítő cselekedet nélkül a nemzetközi jog egész szerkezete és érvénye örök időkre csorbát szenvedne.

- 8)** Minden francia területet fel kell szabadítani és előzőnlött részeit helyre kell állítani. Azt az igazságtalanságot, amelyet Poroszország 1871-ben Elzász-Lotaringia tekintetében Franciaországnak okozott, és amely közel ötven évig nyugtalanította a világ békéjét, jóvá kell tenni, hogy a béke mindenki érdekében újból biztosítva legyen.
- 9)** Az olasz határokat a világosan felismerhető nemzeti vonalak szerint kell kiigazítani.
- 10)** Ausztria-Magyarország népei részére, amelyeknek helyét a nemzetek között oltalmazni és biztosítani kívánjuk, meg kell adni az önálló fejlődés legszabadabb lehetőségét.
- 11)** Romániát, Szerbiát és Montenegrót ki kell üríteni; a megszállt területeket helyre kell állítani; Szerbiának szabad és biztosított kijáratot kell adni a tengerhez; a különböző balkáni államok egymás közötti kapcsolatait barátságos tanácskozás útján az állami és nemzeti hovatartozás történelmileg kialakult vonalai szerint kell meghatározni; a különböző balkáni államok politikai és gazdasági függetlenségét és területi sérthetlenségét nemzetközi garanciákkal kell alátámasztani.
- 12)** A jelenlegi Ottomán Birodalom török részeinek teljes szuverenitást kell biztosítani, de a többi nemzetiségek részére, amelyek most török uralom alatt élnek, biztosítani kell létük feltétlen biztonságát, önálló fejlődésük teljes és zavartalan lehetőségét. A Dardanellákat, mint nemzetközi garanciákkal biztosított szabad átjárót, minden nemzet hajói és kereskedelme számára állandóan nyitva kell tartani.
- 13)** Független lengyel államot kell létesíteni, amelynek magában kell foglalnia a vitathatatlanul lengyel lakosság lakta területeket, szabad és biztonságos kijáratot kell biztosítani számára a tengerhez, politikai és gazdasági függetlenségét és területi sérthetlenségét nemzetközi szerződéssel kell biztosítani.

- 14)** Különleges szerződésekkel meg kell alakítani a nemzetek általános szövetségét avégből, hogy a nagy és a kis államok politikai függetlensége és területi sérthetlensége kölcsönös garanciákkal biztosítva legyen.

Felhasznált Irodalom

- AMBROSIUS, Lloyd E.: *Woodrow Wilson and the Birth of a Nation: American Democracy and International Relations*. In: *Diplomacy and Statecraft*, 18 (2011) 689-718.
- COOPER, John Milton: *Woodrow Wilson: A Biography*. New-York 2009.
- GOLDBERG, Jonah: *Liberálfasizmus. A baloldal rejtett története Mussolinitól napjainkig*. Budapest 2012.
- GOLDMAN, Eric F.: *Rendezvous with Destiny: A History of Modern American Reform*. Chicago 2001.
- JOHNSON, Paul: *Modern kor. A XX. század igazi arca*. Budapest 2007.
- KISSINGER, Henry: *Diplomácia*. Budapest 2008.
- KUEHL, Warren Frederick: *Keeping the covenant: American internationalists and the League of Nations, 1920 – 1939*. Kent, Ohio 1997.
- MAGYARICS Tamás: *Az Amerikai Egyesült Államok külpolitikájának története*. Budapest 2000.
- MAGYARICS Tamás: *Az Amerikai Egyesült Államok története a 20. században. 1914-1991*. Budapest 2008.
- TAYLOR, A. J. P.: *A második világháború okai*. Budapest 1999.
- TUCKER, Robert W. – HENDRICKSON, David C.: „*Thomas Jefferson and American Foreign Policy*”. In: *Foreign Affairs*. 69 (1990) 2. 135-156.
- URBÁN Aladár (szerk): *Dokumentumok az Egyesült Államok történetéhez 1774-1918*. Budapest 1981.
- WERTHEIM, Stephen: *The League that Wasn't. American Designs for a Legalist-Sanctionist League of Nations and the Intellectual Origins of International Organization 1914-1920*. In: *Diplomatic History*. Volume: 35. 2011 (5) 797—836.
- Wilson, WOODROW: *Constitutional Government in the United State*. New York 1908.
- ZAKARIA, Fareed: *The Rise of a Great Power, National Strength, State Structure, and American Foreign Policy 1865-1908*. Harvard University 1993.